

**Indicatiecriteria LGF en verschuivingen in
leerlingenpopulatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs**

Mw. drs. M.M.J. Andersen-Boers
Mw. drs. J.E.S. van der Hoeven

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
Den Haag, december 2004

Inhoud

Voorwoord	5
1. Samenvatting en aandachtspunten	7
1.1 Opvattingen over verschuivingen	7
1.2 Oplossingsrichtingen	9
1.3 Aandachtspunten	11
2. Oriëntatie	14
2.1 Verschuivingen in leerlingenpopulatie	14
2.2 Onderzoeksvragen	18
2.3 Leeswijzer	19
3. Onderzoeksopzet en uitvoering	20
3.1 Ontwikkelen vragenlijst	20
3.2 Selecteren van respondenten	20
3.3 Werkwijze en ervaringen bij de interviews	21
4. Diepte-interviews	23
4.1 Verschuivingen in cluster twee	23
4.2 Verschuivingen in cluster drie	29
4.3 Verschuivingen in cluster vier	35
Samenstelling Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling	39
Literatuur	41
Lijst gebruikte afkortingen	43
Voorbeeld vragenlijst (cluster twee)	45
Colofon	50

Voorwoord

Eén van de onderzoeksthema's uit het onderzoeksprogramma Leerling Gebonden Financiering (LGF) (Pijl, 2003) is de indicatiestelling. Voor dit thema zijn in het programma acht vragen voor onderzoek geformuleerd. Eén daarvan vormt de leidraad voor het onderhavige onderzoek: leidt het werken met het protocol, de criteria en het LCTI-toezicht tot een, vergeleken met de huidige toelatingspraktijk, ander aanbod van leerlingen en/of tot een andere selectie van leerlingen?

Wat in deze vraag nog huidige toelatingspraktijk wordt genoemd is inmiddels oude toelatingspraktijk. Door de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling aan het begin van het schooljaar 2003/2004 verschoof het nemen van de beslissing over de toelaatbaarheid van aangemelde leerlingen definitief van schoolgebonden toelatingscommissies naar aan Regionale Expertise Centra (REC's) verbonden onafhankelijke Commissies voor de Indicatiestelling (CvI's). De indicatiebesluiten over toelating tot een vorm van speciaal onderwijs of voor een leerlinggebonden budget worden sindsdien genomen volgens landelijke criteria en een vast protocol. De Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (LCTI) houdt toezicht op de indicatiestelling door de CvI's en rapporteert daarover aan de Minister van OCW.

Het LGF-beleid beoogt om leerlingen die speciaal onderwijs nodig hebben daar ook bij de nieuwe manier van indicatiestellen voor in aanmerking te laten komen. Het biedt ouders de mogelijkheid te kiezen tussen een plek op een SO-school en 'een rugzak' met ambulante begeleiding in het regulier onderwijs. De leerlingenpopulatie in het speciaal onderwijs lijkt te veranderen. Daarbij spelen zaken als demografische factoren, verzwarende problematiek en samenhang met veranderingen op andere beleidsterreinen een rol. In dit onderzoek wordt verkend of veranderingen in leerlingenpopulatie wellicht ook kunnen samenhangen met de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling.

In het onderzoeksprogramma LGF wordt de suggestie gedaan een vergelijking te maken tussen de leerlingen uit de tweede praktijkproef (Van Rijswijk & De Greef, 2001) en het LCTI-bestand 2003/2004. Zo'n vergelijking is echter niet mogelijk (zie hoofdstuk 1). Om toch een vergelijking te kunnen maken tussen het aanbod en de selectie van leerlingen op de oude en de nieuwe manier is, in overleg met het Ministerie van OCW, besloten een aantal velddeskundigen naar hun ervaringen en verwachtingen te vragen. Zo kort na de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling kan dat alleen op een verkennende manier. Nu is het natuurlijk zo dat er net zoveel werkelijkheden zijn als ondervraagde velddeskundigen. Dit rapport doet verslag van die werkelijkheden. De LCTI waardeert het zeer dat de geïnterviewde velddeskundigen op gemotiveerde en open wijze hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek. In dit rapport worden hun opvattingen weergegeven. De samenvatting en aandachtspunten voor de LCTI staan voorin het rapport.

Prof. drs. J. van Londen
Voorzitter Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

1. Samenvatting en aandachtspunten

De opvattingen van de geïnterviewde velddeskundigen over verschuivingen in de populatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs worden weergegeven per cluster en bij de clusters twee en drie per schoolsoort. Het gaat om opvattingen over krimp, groei, knelpunten en oplossingsrichtingen. De respondenten hebben diverse, soms ook uiteenlopende, opvattingen te berde gebracht. Dit valt mede te verklaren uit de (grote) onderlinge verschillen qua invalshoek en referentiekader. In dit hoofdstuk worden opvattingen van de respondenten samengevat en worden op basis van de knelpunten en belangrijkste oplossingsrichtingen die de respondenten hebben aangegeven, aandachtspunten voor de LCTI geformuleerd.

1.1 Opvattingen over verschuivingen

De respondenten hebben aangegeven dat het nog te vroeg is om uitspraken te doen over de omvang van verschuivingen in de leerlingenpopulatie. Die wordt pas inzichtelijk na de herindicaties van alle zittende leerlingen in het (V)SO. Desondanks hebben de respondenten in de interviews op open wijze gesproken over hun verwachtingen ten aanzien van zowel krimp als groei en over knelpunten en oplossingsrichtingen. De respondenten hebben niet alleen over mogelijke verschuivingen gesproken. Ook het achterwege blijven daarvan is door enkelen aan de orde gesteld. Sommige scholen voor voortgezet onderwijs bieden bijvoorbeeld liever zelf de benodigde zorg met behulp van intern begeleiders en hun zorgbudget om de ambulante begeleiders (AB-ers) vanuit het (V)SO niet in te hoeven werken. Soms wordt volgens respondenten ook geen indicatie aangevraagd omdat het REC nog geen AB kan bieden.

Cluster twee

Een algemene verwachting van de respondenten is dat er wat minder instroom zal zijn in cluster twee. Dit heeft volgens verschillende respondenten wellicht te maken met een verminderde instroom van jongere kinderen in het SH- en ESM-onderwijs. Zij brengen dat in verband met de criteria voor de onderwijsbeperking en toereikende zorg, waar jonge kinderen niet aan zouden voldoen. Zij voorzien voor deze leerlingen later onnodige problemen. Verschillende respondenten verwachten dat leerlingen met relatief lichtere SH- en ESM-problematiek, waaronder allochtone leerlingen met een taalachterstand, niet aan de criteria zullen voldoen en naar het regulier onderwijs zullen verschuiven of daar zullen blijven.

Een andere algemene verwachting is dat er verdichting van de problematiek zal optreden. De respondenten verwachten voor een aantal leerlingen van cluster twee na herindicatie bijvoorbeeld geen MG-indicatie meer. De verdichting van problematiek verwachten de respondenten ook voor het regulier onderwijs, omdat leerlingen met relatief lichtere SH- en ESM-problematiek niet meer naar het SO kunnen. Dit kan volgens hen een knelpunt worden omdat er zonder indicatie weinig AB uit cluster twee kan worden verwacht. De respondenten verwachten een groter beroep op de zorg van de WSNS-samenwerkingsverbanden en zorginstellingen, terwijl die daar wellicht nog niet klaar voor zijn.

Verschillende respondenten gaan in op de veranderende onderwijsbehoefte van leerlingen met CI en van ESM-leerlingen. Dit kan voor de leerlingen met CI leiden tot verschuivingen tussen DOV- en SH-indicaties. Met name ASS-leerlingen worden volgens verschillende respondenten soms niet voor ESM geïndiceerd, terwijl dat volgens hen wel zou moeten. Verschillende respondenten verwachten dat een groter deel van de ESM-populatie gaat bestaan uit leerlingen met (zeer) lage performale IQ's of met een grote discrepantie tussen verbaal en perfoormaal IQ. Voor sommige ESM-scholen is dit een nieuwe doelgroep. Deze scholen richtten zich voorheen meer op cognitief hoger functionerende leerlingen. Verschillende respondenten hebben erop gewezen dat er geen ESM-VSO is voor ESM-leerlingen. In de praktijk worden deze leerlingen veelal met een berekeneerde afwijking SH geïndiceerd voor het VSO. VSO-SH-leerlingen kunnen volgens de respondenten zodoende ook leerlingen zijn met ESM-problematiek.

Cluster drie

De respondenten verwachten voor de ZMLK-leerlingen diverse verschuivingen. Zij voorzien dat met name jonge kinderen meer met een rugzak naar het regulier onderwijs zullen gaan in plaats van naar het SO. Voor kinderen met het Downsyndroom worden volgens een respondent meer indicaties aangevraagd. Voorheen was er voor hen een aparte formatieregeling. Nu komen zij, als zij een positieve indicatie hebben, in aanmerking voor een rugzak. Bij de ZMLK-scholen die van oudsher een specifiek onderwijsaanbod hebben voor bijvoorbeeld ASS-leerlingen en leerlingen met epilepsie, en die voor deze leerlingen ook een achtervangfunctie hadden, worden volgens verschillende respondenten minder leerlingen aangemeld. Leerlingen van deze scholen die andere problemen hebben en relatief op een hoger niveau dan ZMLK functioneren zullen naar verwachting bij herindicatie geen positieve beschikking meer krijgen voor ZMLK-onderwijs. Er wordt voor hen een uitstroom voorzien naar het SBO, het PrO en cluster vier (V)SO scholen. Voor individuele leerlingen kunnen volgens een respondent problemen ontstaan, bijvoorbeeld als een leerling na herindicatie formeel naar een (SO-) school zou moeten waar hij eerder al is vastgelopen.

Er wordt door respondenten een extra instroom verwacht voor (VSO-) ZMLK-scholen, met name van leerlingen met een IQ tussen de 35 en de 60 en bijkomende (voornamelijk gedrags-) problemen. Dit vraagt van sommige (VSO-)ZMLK-scholen een omschakeling. Met name voor (VSO-)ZMLK-scholen die voorheen vooral gericht waren op de zogenaamde 'hogere' ZMLK-ers is die omslag soms moeilijk te maken. Omdat de dominante problematiek bepalend is voor de indicatie die een leerling krijgt en de indicatie bepaalt op welke AB een kind recht heeft, kunnen volgens verschillende respondenten leerlingen formeel niet het onderwijsaanbod krijgen waar ze het meeste baat bij hebben. ZMLK-leerlingen bijvoorbeeld met ernstige gedragsproblemen kunnen formeel geen AB-aanbod krijgen uit cluster vier en ZMLK-leerlingen met een autistische stoornis die begeleiding nodig hebben vanuit cluster twee of vier kunnen deze formeel niet krijgen. In de praktijk wordt hier volgens een respondent wel een mouw aangepast met behulp van pragmatische ad-hoc oplossingen.

Een andere extra instroom van leerlingen komt vanuit de kinderdagcentra (KDC's). De leerlingen uit de KDC's kunnen naar school doordat er geen IQ-ondergrens is in de indicatiecriteria. Ze kunnen met een ZMLK-MG-indicatie (verbreed) worden toegelaten tot cluster drie. Volgens een respondent zijn het vooral leerlingen met een IQ tussen de 20 en 35 voor wie een SO-indicatie wordt gevraagd en blijft de groep met een IQ <20 meer bij de KDC's. Sommige kinderen houden hun zorgplek in het KDC en gaan als gast, zonder rugzak, met AWBZ-zorg enkele dagdelen naar een school van regulier onderwijs.

Verschillende respondenten verwachten dat het aantal leerlingen dat LG-AB of LZK-AB krijgt krimpt. Het gaat volgens hen om LG-leerlingen met lichtere motorische problemen, LG-leerlingen die op een ROC beroepsonderwijs volgen en om LZK-leerlingen met epilepsie. Veel leerlingen voldoen volgens verschillende respondenten niet aan de LG- of LZK- criteria van de onderwijsbeperking. Om dat te kunnen beoordelen, hebben CvI's een goed ingevuld onderwijskundig rapport (OKR) nodig. Dat is volgens verschillende respondenten nog moeilijk voor leerkrachten.

Cluster vier

Verschillende respondenten verwachten dat het aantal aanvragen voor een indicatie cluster vier in de (nabije) toekomst zal toenemen. Dit kan volgens hen verband houden met het daadwerkelijk beschikbaar komen van de AB en tot augustus 2005 met de herindicatie van de zittende leerlingen. Er komen tevens volgens verschillende respondenten meer leerlingen met autistisch spectrum stoornis (ASS), PDD/NOS en ADHD/ADD uit andere clusters en uit het regulier (voortgezet) onderwijs naar cluster vier. Zij hebben nu soms een PGB.

Volgens verschillende respondenten worden leerlingen met (urgent) agressief gedrag soms niet meer naar het ZMOK-onderwijs verwezen. Dit wordt in verband gebracht met de inhoud van de criteria, die naar zeggen van de respondenten vooral gebaseerd zouden zijn op een medisch model van ziektebeelden en geïnterviewde stoornissen van een leerling en minder op een problematische opvoedingssituatie. Er worden volgens de geïnterviewde velddeskundigen sinds de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling (veel) minder leerlingen aangemeld met externaliserende gedragsproblematiek, waaronder de zogenaamde VO-spijbelars. Dit komt volgens een respondent met name omdat de drempel hoog is geworden voor ouders, vooral voor allochtone ouders, en voor verwijzers.

1.2 Oplossingsrichtingen

Cluster twee

Een respondent heeft voorgesteld de barrières tussen DOV- en SH-onderwijs weg te nemen. Vooral voor leerlingen met een cochleair implantaat (CI) die van DOV-onderwijs met gebarentaal overgaan naar onderwijs in gesproken taal vormt een strikt onderscheid tussen de schoolsoorten een obstakel. Op verscheidene plekken in het land, zoals in Rotterdam en Amsterdam, wordt al geëxperimenteerd met projecten waarbij onderwijs voor doven en slechthorenden geïntegreerd wordt.

Voor de begeleiding van leerlingen met relatief lichtere SH- en ESM-problematiek is volgens verschillende respondenten een vorm van AB nodig, los van de SO-indicatiestelling, waarop een beroep gedaan kan worden bijvoorbeeld bij een schoolwisseling. Daarvoor denken respondenten aan een budget voor REC's en aan afstemming en expertiseoverdracht tussen REC's, zorginstellingen en WSNS-verbanden.

De aangegeven oplossingsrichtingen voor de verwachte kleinere instroom van jonge kinderen met een SH- of ESM-indicatie zijn divers. Overdracht van expertise naar WSNS-verbanden wordt genoemd. Daarnaast is ook aanpassing van de criteria speciaal voor jonge kinderen voor een respondent een optie. In plaats van het vereiste half jaar spraaktaal therapie kan voor een jong kind, mede gezien wachtlijsten voor logopedie, volgens een respondent beter naar een ander criterium worden gezocht. Er wordt ook voorlichting aan zorginstellingen en logopedisten voorgesteld.

Verschillende respondenten wensen voor met name ASS-leerlingen dat de ESM-criteria en het bestaande testinstrumentarium tegen het licht worden gehouden. Verder is aangegeven dat er aandacht nodig is voor het goed invullen van het OKR, zodat de onderwijsbeperking van kinderen helder wordt bij de indicatiestelling. Verschillende respondenten hopen dat de mogelijkheid van een VSO-ESM-voorziening er kan komen.

Cluster drie

In de praktijk wordt creatief naar oplossingen gezocht voor individuele leerlingen die na herindicatie naar een ander cluster moeten 'verhuizen'. Verbrede toelating, nevenvestigingen en samenwerking tussen REC's zijn als voorbeelden genoemd. Respondenten geven ook verschillende mogelijkheden aan voor leerlingen die ZMLK worden geïndiceerd, maar die een ZMLK-overstijgende zorgbehoefte hebben. Dit zijn: handelingsgericht indiceren, aanvullende AWBZ-zorg, een cluster drie indicatie in plaats van een schoolsoortindicatie en een functie- of expertisebudget voor REC's. Een respondent legt de nadruk op het belang van een dekkend voorzieningennetwerk binnen zijn regio.

Ook in cluster drie wordt de noodzaak van een goed ingevuld OKR als belangrijk punt genoemd, om te zorgen dat de onderwijsbeperking van kinderen helder wordt aangegeven voor een Cvi. Een respondent denkt aan een clusterindicatie om in geval van een overlap tussen LG- en LZK-problematiek niet meer bij voorbaat te hoeven kiezen tussen één van beide.

Cluster vier

Een respondent raadt aan in de indicatiecriteria meer omgevingsfactoren en maatschappelijke componenten te betrekken. Hij stelt voor met een checklist van risicofactoren te gaan werken. Een aantal van die factoren zou net zo zwaar kunnen wegen als het stoornis-criterium en het criterium voor de geboden hulp. Een voorstel van een respondent om de indicatiestelling te bespoedigen heeft betrekking op een alternatief voor het OKR. De school zou in een verslag kunnen aangeven waarom zij cluster vier nodig vindt voor een leerling. Daarvoor kan volgens deze respondent ook een verslag van een leerlingbespreking dienen. Tenslotte geven respondenten aan dat door bekostiging van observatie- en crisisplaatsen, aan meer leerlingen in cluster vier een onderwijsplek kan worden geboden, ook als zij daar (nog) niet voor zijn geïndiceerd.

Door de afwezigheid van een traditie in ambulant begeleiden door cluster vier wordt in verschillende REC's nog geen AB geboden. Soms valt daardoor een gat. In sommige gevallen worden er creatieve oplossingen bedacht, waarbij op scholen met zorgteams gewerkt wordt en er vaste begeleiders en hulpverleners op de reguliere 'onderwijsvloer' aanwezig zijn.

1.3 Aandachtspunten

In dit onderzoek zijn verwachtingen verkend ten aanzien van verschuivingen in de leerlingen populatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs. Uit de interviews met de velddeskundigen is duidelijk geworden dat de mogelijke verschuivingen die de respondenten verwachten niet alleen met de indicatiecriteria te maken hebben. Verschillende respondenten hebben bijvoorbeeld gewezen op factoren zoals bekostiging en huisvesting of op veranderingen in het regulier (voortgezet) onderwijs. In de samenleving zijn diverse (interacterende) factoren, zowel landelijk als regionaal, van invloed op de leerlingenpopulatie van het (V)SO.

De nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling heeft tijd nodig om te 'aarden' bij verwijzers, indicatiestellers en scholen. Met name het DSM-IV-criterium en de aanpassingen in de criteria die in maart 2004 zijn doorgevoerd, behoeven nog verduidelijking en gewenning. Zo lijkt de opvatting dat leerlingen met sterk agressief gedrag niet naar cluster vier onderwijs verwezen kunnen worden, gedeeltelijk verband te houden met misvattingen over de hantering van het DSM-IV-criterium. Binnen het onderwijsveld wordt ook verschillend met de indicatiecriteria omgegaan. Soms wordt de ruimte benut die er binnen de bestaande regelgeving bestaat om praktische oplossingen te vinden voor knelpunten. Soms ook wordt er voor dezelfde knelpunten aan een andere oplossing gedacht, zoals aanpassing van de criteria.

Uit het onderzoek komen drie algemene punten naar voren die onder de aandacht van de LCTI worden gebracht:

1. Er is behoefte aan voorlichting. Het gaat hierbij om verschillende soorten voorlichting. Het betreft algemene voorlichting over de regelgeving en het gebruik van de indicatiecriteria aan beroepsgroepen die met de SO-leerlingenpopulatie te maken hebben, zoals logopedisten, psychologen, pedagogen, psychiaters, kinderartsen en medewerkers van bureaus jeugdzorg en regionale indicatieorganen (RIO's). Het gaat ook om gerichte voorlichting die de LCTI aan de Cvi's kan geven over het gebruik van de criteria en het benutten van mogelijkheden om praktische oplossingen te vinden voor knelpunten.
2. Voor de indicatiestelling is een goed ingevuld onderwijskundig rapport nodig dat helder maakt of een leerling aan de criteria voor de onderwijsbelemmering voldoet en waarom de zorg in de reguliere setting ontoereikend is. Volgens de respondenten hebben leerkrachten daar ondersteuning bij nodig. Er is ook een vraaggerichte werkwijze nodig op scholen. Wellicht kan dit worden bevorderd met voorlichtingsbijeenkomsten en/of cursussen voor leerkrachten, IB'ers en coördinatoren.
3. Het is belangrijk dat nauwgezet wordt gevolgd of de verwachte verschuivingen ook daadwerkelijk plaatsvinden. De LCTI kan daar met haar dossieronderzoek een bijdrage aan leveren.

Hieronder volgen aandachtspunten per cluster. Deze grijpen in op de uitspraken van de respondenten en houden verband met de indicatiestelling SO.

Cluster twee

1. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat leerlingen met een CI gebaat zijn bij een vloeiende overgang tussen het DOV-onderwijs met gebarentaal en het SH-onderwijs met gesproken taal. In (experimentele) projecten worden momenteel stappen in deze richting gezet, met behulp van verbrede toelating en het scheppen van nevenvestigingen. Enerzijds doen deze leerlingen een appèl op een flexibel onderwijsaanbod en anderzijds zullen de indicatiecriteria en -procedures voor de CI-leerlingen passende ondersteuning moeten bieden tijdens hun ontwikkeling.
2. Een ander aandachtspunt is de verwachting van respondenten dat de cluster twee-populatie gaat verschuiven.
 - a. Respondenten verwachten een afname van jonge SH- en ESM-leerlingen en vermoeden dat deze leerlingen op een later moment alsnog, met meer problemen, zullen instromen. Respondenten hebben er op gewezen dat oudere leerlingen met ESM-problematiek met een SH-BA indicatie speciaal onderwijs kunnen krijgen, maar dat er geen VSO-ESM is.
 - b. ASS-leerlingen met ernstige en dominante taal- en communicatieve beperkingen krijgen volgens respondenten soms geen positief ESM-(her)indicatiebesluit, waardoor zij niet de benodigde AB kunnen krijgen. Er is volgens respondenten niet voorzien in de mogelijkheid om expertise uit te wisselen tussen clusters in de vorm van AB.
 - c. Bij ESM-scholen worden meer leerlingen verwacht die (performaal) verstandelijk laag functioneren (totaal IQ rond de 70), met specifieke onderwijsbelemmeringen en een grote zorgbehoefte.
 - d. Respondenten verwachten dat er in cluster twee en in cluster drie en in het regulier onderwijs verdichting van problematiek gaat optreden, waardoor de behoefte aan begeleiding groter wordt.

In nader onderzoek naar deze mogelijke ontwikkelingen kan worden gezien of de verwachte verschuivingen zich daadwerkelijk gaan voordoen. De LCTI kan in haar jaarlijkse rapportages extra aandacht besteden aan ontwikkelingen en aan de hand van haar dossieronderzoek kan zij bezien of de criteria toereikend zijn.

Cluster drie

1. In cluster drie wordt door de respondenten aandacht gevraagd voor leerlingen die na herindicatie zullen verschuiven van een cluster drie school die achtervang bood naar een andere schoolsoort. Het betreft bijvoorbeeld leerlingen met autisme. Op verschillende schoollocaties is in de afgelopen periode geprobeerd praktische oplossingen te vinden die ongemak voor de leerlingen zo veel mogelijk beperken. Er is bijvoorbeeld door middel van nevenvestigingen aan gewerkt om leerlingen onder te brengen in een bij het indicatiebesluit aansluitende schoolsoort, met behoud van de opgebouwde expertise in de 'oude' schoolsetting. Voor individuele leerlingen die mogelijk wel aangewezen blijven op speciaal onderwijs, kan met de hulp van onderwijsconsulenten naar praktische oplossingen worden gezocht.

2. Enkele respondenten hebben aandacht gevraagd voor het onderscheid tussen de LG- en LZK-indicatie. Dat onderscheid blijkt in de praktijk niet altijd functioneel te zijn. Afgezien van het stoorniscriterium zijn de criteria nagenoeg hetzelfde. Wellicht kan -naast de praktische oplossingen van verbrede toelating en nevenvestiging- worden onderzocht of het onderwijsaanbod op LG- en LZK-scholen het noodzakelijk maakt om deze schoolsoorten te onderscheiden en daarvoor aparte criteria te hanteren.
3. Voor het (VSO-)ZMLK-onderwijs wordt een uitstroom verwacht van leerlingen die relatief op een hoger niveau functioneren en niet meer voor ZMLK-onderwijs geïndiceerd worden. Het verdient aandacht dat er voor (V)SO-scholen goede informatie beschikbaar is over de indicatieprocedures bij PCL, RVC, RIO en bureau jeugdzorg, zodat ouders en leerlingen ondersteund kunnen worden bij een eventuele overstap. Het is wenselijk dat in het kader van het Onderzoeksprogramma LGF wordt nagegaan of deze 'overstappers' uit het ZMLK-onderwijs, goed worden opgevangen in de reguliere setting. Bij initiatieven die gericht zijn op harmonisering van indicatiestellingen, bijvoorbeeld in het kader van Operatie Jong, kan dit voor OCW een aandachtspunt zijn.

Cluster vier

1. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat er behoefte bestaat aan een extra opvangmogelijkheid voor leerlingen met urgente gedragsproblemen. Doordat de indicatiestellingen in jeugdzorg en speciaal onderwijs soms geruime tijd in beslag nemen, ontstaan er volgens hen knelpunten. Er zijn stappen gezet om die weg te nemen. De minister van OCW zal in het kader van het Plan van Aanpak Veiligheid in het Onderwijs en de Opvang van Risicoleerlingen (april 2004), 1000 extra plaatsen in het ZMOK-onderwijs realiseren. De LCTI heeft de minister geadviseerd over de beschikbaarstelling daarvan met een minimum aan procedures (september 2004). Voor leerlingen met urgente gedragsproblemen die nog niet zijn gediagnosticeerd, kunnen deze plaatsen uitkomst bieden.

2. Oriëntatie

2.1 Verschuivingen in leerlingenpopulatie

De Regeling Indicatiecriteria LGF is per 1 augustus 2003 in werking getreden (OCW, 2003a). Mogelijke veranderingen in de samenstelling van de leerlingenpopulatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs die zich daarna voltrekken kunnen verband houden met de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling. Ze kunnen echter ook te maken hebben met andere ontwikkelingen. In de voorbereidende en experimentele fase van het LGF-beleid zijn er diverse en uiteenlopende verschuivingen verwacht in het aanbod en/of de selectie van leerlingen. Het gaat hier om:

- verschuivingen van leerlingen tussen speciaal onderwijs en regulier onderwijs;
- verschuivingen van leerlingen binnen het speciaal onderwijs en
- instroom in het speciaal onderwijs van kinderen die geen onderwijs volgden.

Verschuivingen tussen speciaal onderwijs en regulier onderwijs

In 1999 zijn de veranderingen in de leerlingenpopulatie van het zogenoemde 2/3 onderwijs onderzocht, zoals die zich toentertijd, vóór de invoering van het LGF-beleid, voordeden (Oudenhoven & Smeets, 1999). In deze studie zijn de telgegevens van het Ministerie van OCW van 1992, 1995 en 1998 vergeleken. De geconstateerde veranderingen lopen voor de verschillende schoolsoorten en clusters sterk uiteen. Ook zijn er binnen de schoolsoorten verschillen tussen het primair en het voortgezet speciaal onderwijs en tussen leerlingen die de betreffende 2/3-scholen bezoeken en leerlingen die vanuit die scholen ambulante begeleiding worden in het reguliere onderwijs (ook wel aangeduid als AB-leerlingen). De onderzoekers hebben de ontwikkeling van leerlingaantallen uitgebreid geanalyseerd en op basis van interviews met betrokkenen gezocht naar mogelijke oorzaken van veranderingen. Bij de verklaringen worden langlopende ontwikkelingen betrokken, ook buiten de context van het onderwijsbeleid. De onderzoekers refereren aan diverse studies, waaronder die van Doornbos en Stevens naar mogelijke verklaringen voor de groei van het speciaal onderwijs (Doornbos & Stevens, 1987 en 1988). Ontwikkelingen die in verband worden gebracht met de veranderende leerlingenpopulatie in het speciaal onderwijs zijn onder meer:

- ontwikkelingen in de medische wetenschap (zoals meer verfijnde diagnostiek en vroegtijdige onderkenning);
- demografische ontwikkelingen (bijvoorbeeld de relatieve toename van het aantal allochtonen);
- maatschappelijke ontwikkelingen (zoals veranderde opvoedingsomstandigheden en toenemend belang van onderwijs en opleiding).

Voor de veranderingen tussen en binnen schoolsoorten worden naast bovenstaande ontwikkelingen diverse andere oorzaken genoemd, zoals de komst van het WSNS-beleid (Weer Samen Naar School), complexere wordende problematiek van leerlingen, instroom van leerlingen met relatief lichte problematiek (vooral voor ambulante begeleiding) en toename van instroom van kinderen met ASS-problematiek (autisme).

De respondenten uit het onderzoek van Oudenhoven en Smeets verwachten dat de invoering van LGF zal leiden tot een grote toename van de ambulante begeleidde (AB-) populatie. Zij verwachten een aanzuigende werking voor kinderen met belemmeringen in het regulier onderwijs. Deze leerlingen hebben extra hulp nodig, zonder dat daarbij schoolwisseling aan de orde is. Aan de andere kant verwachten ze dat ouders van de 'zittende' leerlingen in het speciaal onderwijs in veel mindere mate zullen kiezen voor integratie in het regulier onderwijs dan is voorspeld. De problematiek van de betreffende leerlingen is zo complex en stelt dermate hoge eisen aan de opvang, dat ouders volgens de respondenten speciaal onderwijs in aparte scholen zullen blijven prefereren.

In verschillende publicaties is gesuggereerd dat veranderingen in leerlingenaantallen in het speciaal onderwijs mede het gevolg zijn van het gevoerde onderwijsbeleid voorafgaand aan het Rugzakbeleid. Zo zou het WSNS-beleid een 'weglek'-effect hebben gehad van groepen leerlingen uit het (speciale) basisonderwijs naar het speciaal onderwijs. Een groep leerlingen zou bijvoorbeeld vóór WSNS een LOM- of een MLK-indicatie hebben gekregen en daarna voor ZMOK- of ZMLK-onderwijs in aanmerking zijn gekomen (Pijl, 1997). Of groepen die vóór WSNS naar LOM- of MLK-scholen zouden gaan, zijn met relatief lichte problematiek ingestroomd bij scholen voor ESM, SH, LG en ZMLK (Oudenhoven & Smeets, 1999). De mogelijkheid bestaat dat zich na de invoering van de Regeling Indicatiecriteria LGF een omgekeerde verschuiving manifesteert, omdat leerlingen met relatief lichte problematiek niet aan de indicatiecriteria blijken te voldoen.

Wellicht leidt de integratie van de zorgstructuur van SVO-LOM en SVO-MLK in het reguliere voortgezet onderwijs per 1 augustus 2002 mede tot verschuivingen van leerlingen van en naar het voortgezet speciaal onderwijs (VSO). Leerlingen die zorg nodig hebben kunnen binnen het VMBO met extra begeleiding, respectievelijk leerwegondersteuning (LWOO), een diploma halen, ofwel via praktijkonderwijs (PrO) een plek vinden op de arbeidsmarkt. Samenwerkingsverbanden van VO-scholen zijn verantwoordelijk voor de leerlingen die extra zorg nodig hebben. Regionale verwijzingscommissies (RVC's) geven beschikkingen af, conform daarvoor geldende criteria, voor de toelaatbaarheid tot LWOO en PrO (SCO-Kohnstamm Instituut, 2003). De VMBO-school beslist zelf of een leerling al dan niet LWOO ontvangt. De toelating tot een school of afdeling voor PrO binnen het samenwerkingsverband kan aan leerlingen met een RVC-beschikking niet worden geweigerd. Leerlingen die voor een vorm van speciaal onderwijs zijn geïndiceerd en die met een 'rugzak' naar het PrO of LWOO willen, hebben daarvoor tevens een RVC-beschikking nodig.

In de evaluatie van de eerste praktijkproef van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling speciaal onderwijs is de mogelijkheid geopperd van een aanzuigende werking van het Rugzakbeleid (Pijl e.a., 2000). Een vraag- in plaats van een aanbodgerichte financiering zou een rugzak voor ouders, leerlingen en scholen aantrekkelijk maken, zodat daar meer, eerder en langer om zou kunnen worden gevraagd. Dit zou kunnen leiden tot een toename van het aantal voor het speciaal onderwijs geïndiceerde leerlingen. Naast een toename wordt in de evaluatie van de eerste praktijktoets ook de mogelijkheid van een afname van SO-leerlingen aangegeven. Dit houdt verband met het oordeel van de proef-CvI's, dat bij een steekproef van dossiers met de toenmalige criteria vaker afwijzend was dan dat van de Commissies van Onderzoek (CvO's) (Hover & Harperink, 1998). Er werden door de proef-CvI's op grond van het ontbreken van gegevens ook meer dossiers terzijde gelegd.

Naast verschuivingen in de in- en uitstroom van nieuwe leerlingen zullen er naar verwachting ook verschuivingen optreden onder de zittende leerlingen. Er zullen wellicht groepen 'zittende' leerlingen van een school voor speciaal onderwijs naar het regulier onderwijs gaan. Deze verschuiving wordt na 1 augustus 2005 duidelijk, als deze leerlingen (uitgezonderd de MG-leerlingen) volgens de nieuwe werkwijze zijn geïndiceerd. De 'zittende' AB-populatie wordt al in de loop van het schooljaar 2003/2004 geïndiceerd met de nieuwe criteria.

Verschuivingen binnen het (voortgezet) speciaal onderwijs

De indicatie verloopt met de nieuwe werkwijze op een landelijk uniforme wijze. Aan de hand van de indicatiecriteria en volgens de indicatieprocedures wordt door de CvI's besloten of de leerlingen voor het speciaal onderwijs positief worden geïndiceerd. Binnen bepaalde grenzen kan een CvI via de beredeneerde afwijking een positieve beschikking afgeven voor leerlingen die niet zonder meer aan de criteria voldoen. In gevallen van 'samenloop van enkelvoudige criteria' (artikel 11) geeft de Regeling indicatiecriteria LGF aan hoe geïndiceerd moet worden:

- indien leerling toelaatbaar is tot het ZMLK en daarnaast voldoet aan de vereisten voor een cluster vier indicatie: cluster drie;
- indien leerling toelaatbaar is tot cluster vier en daarnaast voldoet aan de vereisten voor een cluster drie indicatie (niet zijnde de schoolsoort ZMLK): cluster vier;
- bij overlap doof/cluster vier: doof;
- bij overlap slechthorend/cluster vier: slechthorend;
- bij overlap ESM/cluster vier: cluster vier.

In overige gevallen van samenloop beslist de CvI en is zij verplicht dat besluit te onderbouwen. Het betreft dan een combinatie van cluster twee en cluster drie en een combinatie van één (visueel gehandicapte leerlingen) en vier (OCW, 2003a).

De leerlingenpopulatie van sommige scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs zal door de clusterindeling veranderen. Dit houdt verband met de overgang van schoolgerelateerde onderwijszorg naar clustergerelateerde onderwijszorg. Oudenhoven en Smeets (1999) hebben waargenomen dat in de loop der tijd de scholen voor 2/3-onderwijs in antwoord op de toegenomen complexiteit van de leerlingenproblematiek en de toegenomen vraag hun aanbod hebben uitgebreid en gespecialiseerd op specifieke doelgroepen, zoals autistische kinderen. In de praktijk van de toelating tot het speciaal onderwijs is het antwoord op de vraag of de school de leerling qua zorg een passend aanbod kon bieden geleidelijk aan minstens zo belangrijk geworden als het gegeven of de leerling qua handicap of stoornis op de school thuishoorde. De onevenwichtige geografische spreiding van de verschillende schoolsoorten over het land leidde er ook toe dat sommige (V)SO-scholen zich ook op andere dan hun 'eigenlijke' doelgroepen gingen richten. Vooral bij de scholen die voorheen een specifiek, schoolgebonden onderwijsaanbod verzorgden zullen groepen 'zittende' leerlingen bij herindicatie verschuiven. Dit zullen bijvoorbeeld leerlingen met autisme zijn en leerlingen die zowel (zeer) moeilijk lerend zijn als ernstige gedragsproblemen vertonen (Wegbereiders, 2003). Daarnaast is er een groep leerlingen die nu nog met een ESM-MG-label worden opgevangen in ESM-scholen (cluster twee) (Van Rijswijk & De Greef, 2001a), terwijl 'meervoudig gehandicapt' (MG) in de indicatiecriteria niet langer aan ESM is gekoppeld.

Ook binnen de LZK-scholen treden er verschuivingen op onder zittende leerlingen. Vóór 1998 waren er drie soorten scholen voor langdurig zieke kinderen (LZK). Dit waren de dagscholen voor LZK (openluchtscholen), LZK-scholen verbonden aan medische kinderhuizen en aan kinderpsychiatrische klinieken gelieerde LZK-scholen. Na de invoering van de clusters is er een tweedeling in LZK-scholen tot stand gebracht: LZK-III-scholen, voor leerlingen die op grond van somatische belemmeringen op speciaal onderwijs zijn aangewezen en LZK-IV-scholen die bedoeld zijn voor leerlingen die in verband met gedragsstoornissen en/of psychiatrische problematiek speciaal onderwijs nodig hebben. Voor de leerlingen die zowel (psycho)somatische als ontwikkelingspsychopathologische problemen hebben werden geen problemen voorzien in schoolkeuze, omdat één van de twee probleemsoorten meestal dominant is (Van Rijswijk & De Greef, 2001b). Het epilepsie onderwijs neemt een aparte positie in binnen het LZK-III-onderwijs. De onderwijscentra De Berkenschutse (Heeze) en De Waterlelie (Haarlemmermeer) boden aanvankelijk (voortgezet) speciaal onderwijs op alle niveaus, van ZMLK tot en met HAVO/VWO, aan kinderen met epilepsie. Na de clusterindeling zijn het LZK-III-scholen geworden, met expertisebesteding. Deze twee scholen vormen samen het Landelijk Werkverband Onderwijs en Epilepsie.

Instream leerlingen met zeer grote zorgbehoefte

Er zijn leerlingen die geen onderwijs volgen omdat hun onderwijsparticipatie wordt verhinderd door een zeer grote zorgbehoefte. Aan deze leerlingen kan, desgevraagd, na toetsing door de Onderwijsinspectie ontheffing worden verleend van de leerplicht. Op basis van de Regeling Indicatiecriteria LGF kan de CvI hen ook voor het speciaal onderwijs indiceren (OCW, 2003a). Het gaat bijvoorbeeld om zeer laag functionerende, verstandelijk beperkte kinderen met bijkomende problematiek (kinderen met een ontwikkelingsperspectief tot maximaal 24 maanden). Een andere groep leerlingen met een zeer grote zorgbehoefte, bestaat uit leerlingen met zeer ernstige gedragsproblemen, die daardoor van school verwijderd zijn en thuis zitten. Deze leerlingen zullen, afhankelijk van hun verstandelijke mogelijkheden, door een CvI worden geïndiceerd voor cluster drie of vier. Het Ministerie van OCW stimuleert dat ook deze leerlingen zo veel mogelijk naar school kunnen gaan. Dit gebeurt onder meer met een uitbreiding van duizend plaatsen in cluster vier en door twee tranches van projecten waarin voor leerlingen een onderwijszorg arrangement op maat wordt gerealiseerd (OCW, 2003b en 2004a).

Voor leerlingen met een grote zorgbehoefte kan, onder voorwaarden, ook een beroep gedaan worden op AWBZ-zorg (VWS, 2004b).

Een derde groep leerlingen met een grote zorgbehoefte komt via een residentiële plaatsing -zonder indicatiestelling- met plaatsingsbesteding in het speciaal onderwijs. De toelating tot het speciaal onderwijs vindt bij deze kinderen plaats doordat de residentiële instelling waarin zij verblijven een door het ministerie van OCW goedgekeurde samenwerkings-overeenkomst heeft met een school voor speciaal onderwijs. Op het moment dat de plaatsing in de residentiële voorziening wordt beëindigd, kan de leerling - door de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling - alleen op de SO-school blijven met een door een CvI afgegeven indicatiebeschikking (OCW, 2003a).

2.2 Onderzoeksvragen

In de toelichting van de onderzoeksopdracht aan de LCTI (Onderzoeksprogramma LGF, 2003) wordt de suggestie gedaan dat het beschikbare bestand aan beoordeelde leerlingen uit de tweede praktijkproef (Van Rijswijk & De Greef, 2001c) als baselinemeting benut kan worden. Enkele jaren na de invoering van de Regeling Indicatiecriteria LGF zou dan een tweede meting gebaseerd kunnen worden op de LCTI-bestanden. Deze suggestie is niet uitvoerbaar. De combinatie van een voormeting gebaseerd op praktijktoetsbestanden en een nameting aan de hand van LCTI-bestanden is niet mogelijk. Dit komt simpelweg omdat hierop toegesneden dossiers ontbreken, de gehanteerde criteria verschillen en de beoordelaars zijn veranderd (van CvO-oordeel naar CvI-besluit). Ten tijde van de tweede praktijkproef waren de huidige indicatiecriteria nog niet vastgesteld en werd door de CvI's geadviseerd aan de schoolgebonden Commissies voor Onderzoek (CvO's) met behulp van de nieuwe werkwijze.

In de vorige paragraaf zijn de verwachte verschuivingen verkend in de leerlingenpopulatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs. Hieruit wordt duidelijk dat de verwachtingen divers en uiteenlopend zijn. Dit maakt het moeilijk om rechtstreekse verbanden te leggen tussen verschuivingen in leerlingenpopulatie en de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling. Waarschijnlijk speelt een netwerk van interacterende factoren een rol en vinden er 'onder' de absolute aantallen van de verschuivingen diverse bewegingen in leerlingen groepen plaats (zowel in- als uit- of doorstroom). Terwijl de ene groep krimpt, kan een andere groeien en zal er per saldo weinig verschuiving te zien zijn. Verschuivingen kunnen ook betrekking hebben op een specifieke situatie in een regio. De mogelijkheid bestaat ook dat er vanuit strategische overwegingen aanvragen voor een leerlinggebonden budget gedaan worden (Veneman, 2004). Op grond van deze overwegingen is ervoor gekozen geen (nog) weinigzeggende of misleidende aantallen op te nemen in dit rapport, maar om vooralsnog alleen de opvattingen van velddeskundigen weer te geven.

Het onderzoek bestaat uit diepte-interviews met 14 velddeskundigen (zie 3.2): verwijzers, indicatiestellers en directeuren van scholen voor speciaal onderwijs of REC-medewerkers. De vragen voor het onderhavige onderzoek luiden:

1. Wat zijn de opvattingen van de geïnterviewde velddeskundigen over eventuele verschuivingen van leerlingen *tussen regulier en speciaal onderwijs*, die verband houden met de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling?
2. Wat zijn de opvattingen van velddeskundigen over eventuele verschuivingen van leerlingen *binnen het speciaal onderwijs* die verband houden met de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling?
3. Wat zijn de opvattingen van velddeskundigen over de eventuele instroom van leerlingen met een zeer grote zorgbehoefte, die verband houdt met de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling?

2.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksopzet toegelicht. Daarbij gaat het o.a. om de ontwikkeling van de vragenlijst waarmee de respondenten naar hun opvattingen is gevraagd en om de wijze waarop de respondenten zijn geselecteerd. Daarnaast wordt de afname van de interviews beschreven.

In hoofdstuk 4 worden de opvattingen van de respondenten weergegeven, verdeeld over cluster twee, drie en vier.

3. Onderzoeksopzet en uitvoering

3.1 Ontwikkelen vragenlijst

Voor het verkennen van mogelijke verschuivingen van leerlingen die verband houden met de invoering van de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling zijn diepte-interviews afgenomen bij velddeskundigen. Dit is op semi-gestructureerde wijze gebeurd, aan de hand van een vragenlijst.

In de vragenlijst zijn de onderzoeksvragen nader uitgewerkt. De onderzoeksvragen zijn:

1. wat zijn de opvattingen van velddeskundigen over eventuele verschuivingen van leerlingen *tussen regulier en speciaal onderwijs*?
2. Wat zijn de opvattingen van velddeskundigen over eventuele verschuivingen *binnen het speciaal onderwijs*?
3. Wat zijn de opvattingen van velddeskundigen over eventuele instroom van leerlingen met een zeer grote zorgbehoefte?

De vragenlijst is verdeeld in vier categorieën waarbinnen zich verschuivingen kunnen voordoen:

- verschuivingen tussen het (voortgezet) speciaal onderwijs (inclusief ambulante begeleiding) en het regulier onderwijs (inclusief speciaal basisonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs);
- verschuivingen tussen verschillende clusters voor speciaal onderwijs;
- verschuivingen binnen eenzelfde cluster (tussen schoolsoorten);
- verschuivingen tussen het (voortgezet) speciaal onderwijs (inclusief ambulante begeleiding) en zorginstellingen.

Per categorie is voor de oorspronkelijke leerlingenpopulatie gevraagd of er sprake is van inkrimping en/of uitbreiding en of er daarnaast nog bijzonderheden te vermelden zijn met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen. Tevens is gevraagd welke indicatiecriteria bij een verschuiving een rol spelen, wat de praktische knelpunten zijn en hoe de knelpunten worden opgelost.

De respondenten hebben ter voorbereiding op de interviews een gecomprimeerde versie van de vragenlijst ontvangen. Een voorbeeld van zo'n vragenlijst is opgenomen als bijlage bij dit rapport. Dit voorbeeld betreft cluster twee.

3.2 Selecteren van respondenten

De onderzoekers hebben zich de vraag gesteld welke velddeskundigen een redelijk zicht kunnen hebben op mogelijke verschuivingen in leerlingenpopulatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs. Dat kunnen verwijzers zijn: zij merken dat hun cliënten op andere onderwijsplekken terecht komen. Ook indicatiestellers die met zowel de 'oude' als de 'nieuwe' werkwijze bij de indicatiestelling ervaring hebben, merken mogelijke verschuivingen op. Daarnaast zijn het de functionarissen van de (V)SO-scholen, de REC's en de samenwerkingsverbanden van het regulier (voortgezet) onderwijs die mogelijke verschuivingen in hun populatie kunnen waarnemen.

Bij de selectie van de verwijzers, indicatiestellers en functionarissen uit het speciaal onderwijs zijn alleen deskundigen met minimaal vijf jaar relevante werkervaring geselecteerd, die een positie bekleden van waaruit zij met leerlingen van cluster twee, cluster drie en/of cluster vier te maken hebben. Bij de uiteindelijke keuze van de respondenten is zo veel mogelijk rekening gehouden met de spreiding over Nederland. Daarnaast hebben bij de selectie ook subjectieve argumenten een rol gespeeld, zoals bekendheid bij de onderzoekers en beschikbaarheid van de respondenten.

Er zijn in totaal 14 velddeskundigen geïnterviewd: zie tabel 3.1.

Tabel 3.1			
Verdeling van de 14 respondenten			
cluster \ functionaris	verwijzer	indicatiesteller	(V)SO-school/REC
cluster twee	respondent 1	respondent 2	respondent 3
cluster drie	respondent 4	respondent 5	respondenten 6 en 12
cluster vier	respondent 7	respondent 8	respondent 9
regulier Bao (incl. SBO)	respondent 10	respondent 11	
regulier VO (incl. LWOO en PrO)	respondent 13	respondent 14	

De respondenten 1, 4 en 7 (verwijzers uit de zorgsectoren) zijn respectievelijk verbonden aan een Audiologisch Centrum, een Kinderdagcentrum (KDC) en een Bureau Jeugdzorg (BJZ). Als verwijzers uit het regulier onderwijs is met betrekking tot het basisonderwijs een regioconsulent WSNS+ benaderd (respondent 10) en voor het voortgezet onderwijs een directeur van een samenwerkingsverband VO (respondent 13). De respondenten 2, 5 en 8 zijn voorzitter van een Commissie voor de Indicatiestelling (CvI). De respondenten 11 en 14 zijn voorzitter van respectievelijk een Permanente Commissie Leerlingzorg (PCL, indicatiesteller voor het speciaal basisonderwijs) en een Regionale Verwijzingscommissie. De respondenten 3, 6, 9 en 12 zijn (V)SO-schooldirecteuren en/of verbonden aan een REC. Van hen is respondent 12 met name benaderd vanwege haar expertise op het terrein van (speciaal) onderwijs aan leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum.

3.3 Werkwijze en ervaringen bij de interviews

De LCTI-onderzoekers hebben telefonisch of per e-mail contact gezocht met de geselecteerde respondenten en hen de strekking van het onderzoek toegelicht. In een brief met als bijlage een gecomprimeerde vragenlijst, zijn het doel en de opzet van het onderzoek nog eens samengevat en is de afspraak bevestigd.

Alle geselecteerde respondenten hebben ook daadwerkelijk aan het onderzoek meegewerkt. Zij hebben zich aan de hand van de vragenlijst kunnen voorbereiden op het interview. De interviews zijn door twee LCTI-onderzoekers afgenomen en namen gemiddeld 1,5 uur in beslag. Als handvat is voor ieder interview een gespreksmatrix gemaakt. De matrix is een overzichtelijke samenvatting van de vragenlijst. Er wordt een koppeling in gelegd tussen (de schoolsoorten van) het cluster waar de respondent expertise in heeft en de categorieën van de mogelijke verschuivingen. Als voorbeeld is de gespreksmatrix opgenomen van het interview met respondent 2 (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2				
Gespreksmatrix cluster twee				
schoolsoort categorieën in verschuivingen	ESM	SH	DOV	MG
cluster twee en regulier onderwijs	1.1	1.2	1.3	1.4
clusters twee, drie en vier	2.1	2.2	2.3	2.4
vier groepen cluster twee	3.1	3.2	3.3	3.4
cluster twee en zorg	4.1	4.2	4.3	4.4

Van alle interviews zijn verslagen gemaakt. Deze zijn ter goedkeuring voorgelegd aan de betreffende respondent. Eventuele toevoegingen of aanpassingen van hen zijn door de onderzoekers verwerkt. De verslagen vormen de basis voor het volgende hoofdstuk.

De respondenten stelden het initiatief van de LCTI om de mogelijke verschuivingen in leerlingenpopulatie van het (voortgezet) speciaal onderwijs te verkennen op prijs. Zij brachten wel te berde, dat zij het tijdstip van het onderzoek (tussen maart en mei 2004) rijkelijk vroeg vonden. Zij gaven aan wel vermoedens te hebben over mogelijke verschuivingen, maar deze nog niet met cijfers te kunnen onderbouwen. De respondenten konden veelal geen rechtstreeks verband leggen tussen mogelijke verschuivingen in populatie en de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling. Zij noemden tevens factoren die naar hun mening (wellicht) verband houden met gesignaleerde verschuivingen, maar die geen verband houden met de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling.

4. Diepte-interviews

4.1 Verschuivingen in cluster twee

Deze paragraaf beschrijft verwachtingen over mogelijke verschuivingen in de leerlingenpopulatie van cluster twee. Deze verwachtingen komen per schoolsoort aan de orde. Eerst wordt de groep dove leerlingen besproken (inclusief DOV/MG), daarna de groep slechthorende leerlingen (inclusief SH/MG) en tot slot de leerlingen met ernstige spraaktaal moeilijkheden (ESM). Binnen deze schoolsoorten wordt onderscheid gemaakt naar verwachtingen over krimp en groei in de populatie en naar verwachtingen over knelpunten en mogelijke oplossingen.

Dove leerlingen

Krimp

Verschillende respondenten verwachten een verschuiving van leerlingen met een cochleair implantaat (CI) van het DOV-onderwijs naar het SH-onderwijs. Zij brengen dit mede in verband met de in maart 2004 aangepaste criteria (OCW, 2004c). Deze schrijven voor dat bij leerlingen met een CI een jaar na de operatie de gehoorbeperking met gebruik van het implantaat moet worden vastgesteld.

Groei

Een respondent houdt rekening met een mogelijke uitbreiding van leerlingen met een DOV-indicatie ten koste van het aantal leerlingen met een SH-indicatie. Het gaat volgens deze respondent met name om een 'rugzak' op basis van het DOV-budget en niet zozeer om een plek op een dovenschool. *'Een DOV-indicatie biedt nu meer mogelijkheden voor begeleiding buiten de dovenwereld dan voorheen. Door de LGF is de keuze niet meer zo definitief óf voor de (cultuur van) dovenwereld met gebarentaal óf voor de pratende wereld'*. Volgens deze respondent kan de verschuiving van SH- naar DOV-indicatie ook met de criteria verband houden. Leerlingen met een ernstige gehoorbeperking voldoen volgens haar relatief simpel aan de DOV-criteria. *'Er is geen verder onderzoek nodig als uit het audiogram blijkt dat de gehoorafwijking >80 dB is. Er worden ook leerlingen voor een DOV-indicatie aangemeld die reeds ambulante begeleiding (AB) ontvangen vanuit SH-scholen. Deze leerlingen hebben een gehoorverlies van 70 à 80 dB en kunnen wellicht ook aan de aanvullende criteria voldoen voor doof-functioneren. Met een DOV-indicatie wordt het budget voor begeleiding groter en is de indicatie vier jaar geldig in plaats van de twee jaar van een SH-indicatie'*.

Een andere velddeskundige signaleert een tendens voor de keuze DOV-onderwijs als leerlingen naast de doofheid meer problemen hebben, zoals ernstige motorische problemen. *'Ouders hoeven bij de aanmelding de overige problemen niet te melden en krijgen op basis van de gehoorbeperking een indicatie DOV. Dit betekent extra aanpassingen van de leeromgeving. Er is ook expertise nodig over de omgang met die andere beperkingen'*.

Knelpunten

Sommige respondenten verwachten dat leerlingen die voorheen een indicatie DOV/MG kregen bij herindicatie alleen een DOV-indicatie krijgen. Als gevolg hiervan verwachten zij dat leerlingen met relatief zware problematiek zullen instromen in het dovenonderwijs (vanuit MG). Deze verschuiving wordt door deze respondenten in verband gebracht met de nieuwe criteria.

Het gaat volgens hen om de zgn. DOV/MLK-doelgroep en de zgn. DOV/LOM-doelgroep. In de criteria is de IQ-ondergrens van MLK-niveau naar ZMLK-niveau verschoven (IQ<70). In het verleden werd ook de combinatie DOV/LOM als MG geïndiceerd. Met de huidige criteria kan dat niet meer.

Mogelijke oplossingen

Een velddeskundige stelt voor de indicatiestelling van leerlingen met een CI te koppelen aan de bestaande CI-teams. Dit zijn gespecialiseerde teams die in staat zijn een oordeel te geven over de mate waarin de taal (visueel en gesproken) toegankelijk is voor een kind in relatie tot de taalontwikkeling. Andere mogelijke oplossingen die de respondenten noemen voor de knelpunten die zij verwachten hebben niet direct met de indicatiestelling te maken maar zijn daarvoor wel relevant. Opheffing van barrières tussen het DOV- en het SH-onderwijs wordt bijvoorbeeld genoemd, zodat leerlingen met een CI onderwijs kunnen volgen dat is toegesneden op hun individuele behoefte. Een respondent: *‘Het zou hen helpen als zij, bijvoorbeeld door verbrede toelating, een onderwijsaanbod kunnen krijgen waarin vloeiend wordt overgegaan van gebarentaal naar de Nederlandse gesproken taal’*.

Slechthorende leerlingen

Krimp

Sommige SH/MG-leerlingen zullen volgens verschillende respondenten na herindicatie een SH-label krijgen. Een groep zittende SH-leerlingen die thans AB krijgt, zal naar verwachting van verschillende respondenten na herindicatie geen SH-beschikking meer krijgen. Het gaat hierbij om leerlingen met een ernstig gehoorverlies, die voor de omgang daarmee hulpmiddelen en hoorapparatuur hebben. Deze leerlingen voldoen wel aan het gehoorverlies-criterium, maar de ernst van de andere beperkingen is niet zodanig dat aan de andere SH-criteria wordt voldaan. Dit komt omdat hun communicatieve redzaamheid is verbeterd of omdat zij bij begrijpend lezen, technisch lezen of spellen en bij rekenen beter presteren. Een andere groep leerlingen met AB vanuit SH-scholen zal, zoals hiervoor is besproken, geen SH-indicatie meer krijgen maar een DOV-indicatie.

Het SH-onderwijs heeft volgens een respondent altijd een piramidale opbouw gehad: een grote instroom aan de onderkant, met een grote uitstroom gaandeweg de schoolloopbaan van de kinderen. Zij verwacht dat de opbouw in de toekomst meer op een kolom gaat lijken en verklaart dit met de beperktere instroom van jonge leerlingen in het SH-onderwijs die zij waarneemt. Jonge kinderen voldoen volgens deze respondent nog niet aan de criteria voor de beperking onderwijsparticipatie en de ontoereikendheid van de reguliere zorgstructuur.

Groei

Er zijn in Nederland geen VSO-scholen voor ESM-leerlingen. Dit was al zo vóór de introductie van de LGF. Door de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling hebben de ESM-leerlingen nu een SH-indicatie nodig om naar het VSO te gaan of om daar na herindicatie te blijven.

Verschillende respondenten verwachten een instroom vanuit het DOV-onderwijs. Leerlingen met een CI die niet meer doof-functionerend zijn stromen in bij het SH-onderwijs. Er is ook een respondent die er rekening mee houdt dat er wellicht een instroom zal komen vanuit de kinderdagcentra (KDC's), doordat er geen IQ-ondergrens is voor de MG-indicaties.

Knelpunten

Ook voor SH/MG-leerlingen is de IQ-grens verschoven van MLK- naar ZMLK-niveau. Dat betekent voor hen en voor de voormalige SH/LOM-leerlingen dat zij geen MG-status meer kunnen krijgen. Respondenten verwachten dat, net als bij het DOV-onderwijs, ook het SH-onderwijs meer leerlingen krijgt met relatief zwaardere problematiek. Zij verwachten ook dat er meer ouders van SH-geïndiceerde leerlingen zullen gaan kiezen voor regulier onderwijs met een rugzak. Als dit inderdaad gebeurt, dan zou ook het regulier onderwijs te maken krijgen met een instroom van leerlingen die relatief zware problemen hebben.

Een respondent geeft aan dat sommige SH-leerlingen ondanks dat zij een grote zorgbehoefte hebben, veel kunnen compenseren met hun intelligentie en daardoor geen beroep kunnen doen op de zorg van het speciaal onderwijs. *'Zij krijgen in de toekomst geen SH-indicatie meer en dus ook geen AB, omdat zij niet voldoen aan de criteria van de onderwijsbeperking'* Als na herindicatie de AB wegvalt voor deze leerlingen met een gehoorbeperking, zullen volgens enkele respondenten de leerkrachten van het regulier onderwijs voor een probleem komen te staan. *'Zij kunnen nog steeds handelings- en begeleidingsadviezen gebruiken ten behoeve van hun leerlingen die gehoorbeperkingen hebben. Daarvoor zullen zij noodgedwongen een beroep moeten gaan doen op de WSNS-zorgstructuur of de buitenschoolse zorg. De expertise daar is echter niet toegesneden op hoorproblematiek, omdat de begeleiding van slechthorende leerlingen altijd door SH-scholen is verzorgd. Bij wisseling van school, vooral bij de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs, ontstaan er voor de leerlingen ook problemen door het ontbreken van AB'*.

Het SH- en ESM-onderwijs heeft er volgens respondenten altijd voor gepleit dat kinderen zo jong mogelijk instromen. Dit is belangrijk omdat kinderen dan al jong leren omgaan met hun handicap en daardoor naar verwachting eerder zelfredzaam worden. Ook het ontstaan van leerachterstanden en andere onderwijsbelemmeringen kan door instroom op jonge leeftijd worden beperkt. Verschillende respondenten geven aan dat door de nieuwe criteria de kinderen op latere leeftijd zullen instromen. Dit komt volgens hen omdat er een onderwijsbeperking moet zijn, in de zin van geringe communicatieve redzaamheid. Daar kleven volgens deze respondenten grote bezwaren aan. 'Het is schrijnend dat er problemen zijn ontstaan die wellicht minder waren geweest als ze eerder SH- of ESM-onderwijs of -AB hadden gehad. Daar komt nog bij dat die problemen moeten worden weggewerkt en dat dit op oudere leeftijd moet, terwijl de taalgevoeligheid snel afneemt na het achtste jaar. De leerlingen lopen ook nog het gevaar door hun slechthorendheid een cognitieve achterstand op te lopen. Ze gaan wellicht op MLK-niveau functioneren als te laat wordt ingegrepen'.

Er stromen volgens een respondent leerlingen in met andere gedragsproblemen. *'Het SH-onderwijs richt zich meer op gedragsproblemen die gerelateerd zijn aan het omgaan met de slechthorendheid. Nu komen er slechthorende autistische leerlingen, met gedrag dat een specifieke aanpak behoeft.'* Slechthorende leerlingen met ernstige gedragsproblematiek kunnen volgens een respondent soms ook naar cluster vier. *'Daar is echter weinig expertise aanwezig over hoorproblematiek en de middelen ontbreken om die bij cluster twee in te kopen. De benodigde begeleiding kan ook vanuit de zorg komen, bijvoorbeeld van de audiologische centra, maar daar schort het vaak aan specifieke knowhow over de onderwijssituatie'*.

Mogelijke oplossingen

De respondenten hopen dat voor de jonge leerlingen binnen WSNS een redelijke opvang gerealiseerd kan worden. Zij voorzien dat er SH-expertise moet worden overgedragen, ook naar de audiologische centra, bijvoorbeeld over de inzet van apparatuur in de onderwijssituatie. Een velddeskundige vindt dit geen aantrekkelijke weg omdat ‘good practices’ nu door regelgeving zouden moeten veranderen. *‘In plaats van expertise verloren te laten gaan, kunnen voor jonge kinderen ook de criteria worden aangepast’*. Er zijn ook respondenten die een oplossing niet in eerste instantie in een wijziging van de criteria zien, maar in functiebekostiging. Volgens hen zou er een budget moeten komen bij de REC’s of de zorginstellingen om daarmee zorg te betalen voor de groep leerlingen die geen rugzak krijgt. Dit budget zou ook gebruikt kunnen worden voor voorlichting aan logopedisten en scholingsbijeenkomsten voor zorginstellingen.

Voor de ESM-leerlingen die VSO-ESM onderwijs willen, bestaat de mogelijkheid van een SH-indicatiestelling met een beredeneerde afwijking (BA). Een respondent zegt hierover: *‘OCW zou ook de omissie uit het verleden kunnen rehttrekken door alsnog VSO/ESM-onderwijs mogelijk te maken’*.

Leerlingen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden

Krimp

De ESM-populatie bestaat volgens één van de respondenten van oudsher grofweg uit drie - groepen: de groep leerlingen met een totaal IQ > 85, de groep met een IQ tussen 70 en 85 en de MG-groep met een perfoormaal IQ van circa 75 en een verbaal IQ < 70. Sommige ESM-scholen hebben tot de invoering van LGF hun aanbod op één of meer van deze groepen afgestemd. De nieuwe regelgeving zal naar verwachting van verschillende respondenten tot verschuivingen gaan leiden. Dit zal voor de ESM-scholen knelpunten gaan opleveren omdat daar ook andere leerlingen worden aangemeld dan voorheen. Er wordt bijvoorbeeld een verschuiving voorzien voor de voormalige MG-leerlingen. Deze leerlingen zullen naar de verwachting van een respondent doorschuiven naar het ZMLK-onderwijs, terwijl ze eigenlijk zijn aangewezen op de specifieke ESM-begeleiding. *‘Ze hebben bijvoorbeeld sterk visueel gericht onderwijs nodig, eventueel ondersteund met gebarentaal. Op het SO-ESM kunnen ze niet blijven, omdat ze daar op een te hoog verstandelijk niveau worden aangesproken’*.

Verskillende respondenten geven aan dat er leerlingen zijn met een ernstige primaire taalontwikkelingsstoornis, die niet meer voor ESM-onderwijs in aanmerking komen. Dit komt volgens hen bijvoorbeeld doordat er slechts uitval is op één (en geen twee) van de spraaktaal-ontwikkelingsgebieden. Uitval op meer gebieden (twee of drie), waarbij de ernst echter niet aan de criteria voldoet, wordt ook als reden genoemd. Deze leerlingen krijgen volgens respondenten meestal geen positief besluit van de CvI’s, terwijl de ‘som der delen’ wel voor ernstige belemmeringen zorgt. *‘Deze kinderen kwamen vroeger in aanmerking voor AB. Nu worden ze soms met een BA geïndiceerd, maar het gros komt niet meer in aanmerking voor AB vanuit het ESM-onderwijs. Er zal meer druk komen te liggen op de reguliere zorgstructuur en wellicht komt er een verschuiving naar het SBO’*.

Net als voor het SH-onderwijs vermoeden respondenten dat ook het ESM-onderwijs - en in het verlengde hiervan ook het regulier onderwijs - te maken krijgt met leerlingen die zwaardere problemen hebben dan voorheen: in het speciaal onderwijs verdwijnen de leerlingen met lichtere ESM-problemen en blijven de leerlingen met (zeer) ernstige ESM-problemen over. Het regulier onderwijs moet nu zelf leerlingen met relatief lichte ESM-problemen gaan begeleiden. Een respondent signaleert dat er in haar regio een nieuwe trend ontstaat: als kinderen met ESM-problemen geen cluster twee indicatie krijgen, komen ze met een hulpvraag bij het ambulatorium van het audiologisch centrum. Het gaat volgens haar vooral om leerlingen uit groep 5. *‘Vooral in die groep manifesteren de spraaktaalproblemen zich. Er moet dan ook echt iets gebeuren, want anders lopen deze leerlingen het risico sociaal-emotioneel in de knel te raken’*. Zij is van mening dat deze leerlingen ten onrechte door het onderwijs worden *‘doorgeschoven’* naar de zorg.

Allochtone leerlingen zullen volgens verschillende respondenten ook minder naar het ESM-onderwijs gaan. *‘Deze leerlingen kwamen voorheen als ze taalproblemen hadden redelijk gemakkelijk binnen bij het SO-ESM. Dit zal nu, overigens terecht, minder vlot gaan, omdat ze vaak niet aan de criteria voldoen’*.

Leerlingen die naar het voortgezet onderwijs gaan kunnen geen ESM-indicatie krijgen. Er bestaat officieel geen VSO-ESM onderwijs. Voor leerlingen met ESM-problematiek die naar het VSO wilden werd gebruik gemaakt van SH-onderwijs. *‘Een aantal van hen zal nu met een BA geïndiceerd kunnen worden voor VSO-SH. Onder de SH- indicaties kan een behoorlijke groep ESM-leerlingen in de VO-leeftijd zitten. Deze leerlingen zullen wellicht ook richting praktijkonderwijs of VMBO gaan. Met name in de grote steden kunnen deze leerlingen het moeilijk krijgen, omdat ze communicatief minder redzaam zijn’*.

Volgens een respondent komen minderjarige leerlingen van beroepsopleidingen (ROC's) volgens de vigerende wet- en regelgeving niet meer in aanmerking voor ESM-AB. Zij verwacht dat dit tot een afname leidt van het aantal AB-leerlingen.

Sommige velddeskundigen signaleren afbakeningsproblemen tussen cluster twee en cluster vier. Er heeft volgens een respondent verzwaring van de criteria plaatsgevonden, doordat er naast het aantonen van de communicatieve incompetentie ook nog aanvullend logopedisch onderzoek gevraagd wordt voor een ESM-indicatie. *‘Leerlingen met ASS-problematiek zijn vaak niet aangewezen op logopedie, omdat het bij hen vooral om communicatieproblemen gaat’*. Er wordt door respondenten na de herindicatie een krimp verwacht van ASS-leerlingen, zowel in de AB als in de ESM-scholen. Een deel van deze leerlingen zal volgens hen naar cluster vier verwezen moeten worden

Groei

De groep ESM-leerlingen met een IQ tussen de 70 en 85 zou volgens een respondent groter kunnen worden. Een andere velddeskundige geeft aan dat ook kinderen met een algehele ontwikkelingsachterstand nu eerder voor een ESM-indicatie worden aangemeld. Er is volgens haar ook een grotere instroom te verwachten van kinderen met zwakke performale IQ's. Dit zijn met name leerlingen die uit het SBO komen. Een respondent legt hiervoor de oorzaak bij de criteria. Daarin is alleen een algemeen cognitieve achterstand opgenomen. *‘Dat is soms lastig te beoordelen. Er wordt geen ondergrens gesteld aan het performale IQ en de discrepantie tussen verbaal en perfoormaal IQ is niet begrensd’*.

Er kunnen volgens sommige respondenten verschuivingen optreden bij leerlingen met gecombineerde, complexe problematieken. Bij de combinatie van LG- en ESM-problematiek bijvoorbeeld worden leerlingen volgens een velddeskundige meestal voor ESM aangemeld. *'Dit betekent heel praktisch, dat het kind ook in een rolstoel de ESM-school in moet kunnen'*. Ook vanuit gespecialiseerde scholen voor ASS in cluster drie en vier kunnen volgens een respondent leerlingen naar cluster twee verschuiven, als hun $IQ > 70$ is en de communicatieve problemen overheersen.

Knelpunten

Het criterium van minstens een half jaar logopedie en het gemeten effect hiervan geeft volgens verschillende respondenten problemen in de praktijk. Uitspraken die dit illustreren:

'De druk op zorginstellingen wordt groter. Vooral in de grote steden zijn er wachtlijsten van een half tot een heel jaar voor logopedie.'

'Vooral in de grote steden laat de verslaglegging van de logopedisten nog wel eens te wensen over.'

'Bij sommige stoornissen zoals een verbale ontwikkelingsdyspraxie is een half jaar logopedie nodeloos uitstel van passend onderwijs.'

Volgens sommige respondenten is de vroegtijdige onderkenning van ESM en de vroegtijdige begeleiding in schoolverband door de criteria onder druk komen te staan. *'Jonge kinderen moeten nu eerst door de zorg zijn begeleid voordat ze naar het SO mogen. Pas als er van alles mis is gegaan komen ze voor speciale onderwijszorg in aanmerking. Juist voor jonge kinderen is een tijdige aanpak voor de ontwikkeling heel belangrijk, omdat de taalgevoeligheid afneemt na het achtste jaar. Door een vroege instroom kan de leerachterstand worden beperkt. Bij een latere instroom is de beperking al ernstig en zal het moeilijker worden die weg te werken'*.

Bij sommige leerlingen geeft de ESM pas op latere leeftijd een ernstige onderwijsbeperking. Dat zijn volgens een respondent bijvoorbeeld de leerlingen met een contactstoornis (PDD-NOS), die het in het basisonderwijs met extra begeleiding nog konden redden. *'Deze leerlingen krijgen het moeilijk als ze naar het voortgezet onderwijs gaan. Er bestaat geen VSO/ESM-onderwijs of ESM-AB in het VO'*.

Mogelijke oplossingen

Een aantal respondenten stelt voor om de ESM-criteria nog eens goed tegen het licht te houden. Daarbij wordt o.a. gedacht aan het opnemen van specifieke formuleringen voor de doelgroep ASS-leerlingen met primair een communicatieve beperking. Dit zou voor een duidelijke afbakening kunnen zorgen tussen de clusters twee en vier. Door sommigen wordt ook een aanvulling gewenst voor de toegestane discrepantie tussen verbaal en perfoormaal IQ en een ondergrens van het PIQ. Een respondent adviseert ten behoeve van leerlingen met een verbale ontwikkelingsdyspraxie de criteria te differentiëren naar taalontwikkelingsaspecten en het vereiste half jaar logopedie op hen niet van toepassing te verklaren.

Respondenten zouden graag zien dat vanuit de zorg en het onderwijs door logopedisten en leerkrachten gericht wordt doorverwezen naar het speciaal onderwijs, met goede (onderwijskundige) rapportages. Zij hebben daar volgens de respondenten o.a. goede voorlichting voor nodig over de criteria en ondersteuning om in het (onderwijskundig rapport) OKR gericht te kunnen beschrijven wat er aan de hand is.

4.2 Verschuivingen in cluster drie

Zeer moeilijk lerende leerlingen

Krimp

Verschillende respondenten signaleren dat er sinds de invoering van de LGF meer kinderen met een rugzak naar het regulier onderwijs gaan, en minder naar de ZMLK-scholen. Een respondent is van mening dat het hierbij met name gaat om kinderen met het syndroom van Down. *'Zij gaan op zeer jonge leeftijd, als ze 4 à 5 jaar zijn, niet meer direct naar het ZMLK-onderwijs. Vooral ouders van kinderen met het syndroom van Down vragen een ZMLK-indicatie ten behoeve van een rugzak. Ze zetten de CvI soms behoorlijk onder druk, door te dreigen met een bezwaarschrift bij een negatieve indicatie'*.

ZMLK-scholen die zich in het verleden hebben gespecialiseerd in de opvang van specifieke leerlinggroepen, met name leerlingen met stoornissen in het autistisch spectrum en leerlingen met epilepsie, krijgen volgens verschillende respondenten minder leerlingen. De beperkingen, die de leerlingen naast het autisme en de epilepsie hebben, zijn uiteenlopend in aard en ernst en vallen volgens hen niet altijd binnen de ZMLK-criteria. Bij de herindicatie zal dit duidelijk worden. De betreffende ZMLK-scholen bieden van oudsher ook 'achtervang' aan leerlingen uit die doelgroepen als zij op geen andere school terecht konden. Binnen de criteria is daartoe beperkte mogelijkheid, met de beredeneerde afwijking. *'De consequentie is dat deze leerlingen, vaak na jaren tobben en shoppen, hun veilige plek weer moeten verlaten. Soms moeten ze terug naar een school waar het al is misgegaan voordat ze hier op school kwamen. Voor ongeveer 30 leerlingen valt na herindicatie helemaal het doek. Deze leerlingen vallen niet binnen de criteria voor ZMLK-onderwijs en ook niet binnen die van een ander cluster. Zij moeten terug naar het reguliere onderwijs en lopen een groot risico opnieuw vast te lopen. Uiteindelijk zullen ze dan toch weer naar het speciaal onderwijs terug moeten keren'*.

In het SBO wordt een nieuwe instroom verwacht vanuit het ZMLK-onderwijs. Deze instroom wordt als tijdelijk gezien en in verband gebracht met de herindicatie van de zittende ZMLK-leerlingen. Van de ZMLK-leerlingen die na 01-08-2003 met de nieuwe criteria zijn geïndiceerd, wordt verwacht dat zij na herindicatie op de ZMLK-school blijven.

Er zijn respondenten die rekening houden met een verschuiving van leerlingen van VSO-ZMLK naar het praktijkonderwijs (PrO). Het gaat hierbij om zittende leerlingen die na herindicatie van school af moeten in verband met een te hoog IQ. Een respondent vreest dat er leerlingen tussen wal en schip zullen vallen. De respondenten kennen geen voorbeelden van VSO-ZMLK-leerlingen die met een rugzak naar het PrO willen. Dat zou volgens sommigen wel kunnen, omdat er volgens hen een overlap is tussen de ZMLK- en de PrO-criteria.

Groei

De respondenten signaleren een extra instroom in het ZMLK-onderwijs (met een MG-beschikking) vanuit de KDC's (Kinderdagcentra) van met name jonge kinderen. *'Voor ouders klinkt het vaak prettiger om een kind 'op school' te hebben dan op 'het dagcentrum'. Op school is er sprake van leren; er wordt meer aan kinderen getrokken en er worden meer eisen gesteld'*. Volgens een respondent heerst bij sommige scholen de vrees dat de instroom massale vormen zal aannemen en denken andere dat de instroom meevalt omdat veel ouders opvang bij een KDC prefereren.

Een eventuele andere uitbreiding kan volgens respondenten komen vanuit cluster twee. Het betreft de groep 'oude' ESM-MG-ers. Na herindicatie krijgen zij wellicht een ZMLK-beschikking.

Knelpunten

Volgens een respondent wordt binnen de KDC-populatie een tweedeling merkbaar. De groep met een geschat IQ tussen 20 en 35 heeft naar zijn zeggen meer kans om naar het speciaal onderwijs te gaan of naar het basisonderwijs met ambulante begeleiding (AB), dan de groep met een geschat IQ < 20. Tot de tweede groep behoren vooral MCG-leerlingen (meervoudig complex gehandicapt), die een zeer grote zorgbehoefte hebben. Zij blijven volgens deze respondent vaker op een KDC. *'Er wordt van uitgegaan dat de scholen de noodzakelijke zorg niet kunnen bieden'*. Hij signaleert de tendens dat er door cluster drie-scholen een informele ondergrens bij aanmelding voor ZMLK-MG wordt gecreëerd voor deze groep. *'Een kind dat eerst naar een KDC ging, kan soms makkelijker naar een reguliere school dan naar een school voor speciaal onderwijs. Dit komt omdat sommige reguliere scholen bereid zijn om deze kinderen enkele dagdelen als gastleerling op te nemen'*. Een gastleerling is niet officieel ingeschreven bij de school, omdat parttime onderwijs wettelijk niet is toegestaan. *'Vanuit de samenwerking met het basisonderwijs in Rotterdam zijn vanuit de KDC's ongeveer evenveel 'gewone' leerlingen als gastleerlingen ondergebracht op scholen. De verwachting is wel dat als er geen AWBZ-geld meer is voor activerende begeleiding, de gewone leerlingen allemaal weer terug zullen komen naar het KDC. Voor de gastleerlingen is wel wat te regelen, vanuit de morele verplichting van scholen en omdat er daar zorgmiddelen beschikbaar blijven'*.

De indicatiestelling voor de ZMLK-MG-groep levert geen problemen op. De plaatsing en de toelating op de ZMLK-scholen kunnen wel lastig zijn. *'Dit vormt een extra slagboom'*, vertelde een respondent. Dit komt volgens deze respondent mogelijk doordat scholen de praktische consequenties en de (financiële) risico's van het bieden van onderwijs aan deze doelgroep niet kunnen overzien. *'Voor de nieuwe doelgroep ZMLK-MG is ander personeel nodig dan de reguliere ZMLK-leerkrachten. Er is behoefte aan goed getraind personeel met zorgcompetenties'*.

Een ander knelpunt dat respondenten signaleren betreft de groep kinderen met een IQ tussen 35 en 60 met bijkomende (voornamelijk gedrags-) problematiek. Sommige respondenten menen dat ZMLK-scholen die van oudsher de 'hogere' ZMLK-ers opvingen, deze kinderen niet goed vinden passen in het ZMLK-onderwijs. *'Er zijn signalen van ZMLK-scholen die niet meewerken bij de aanmelding van deze leerlingen. Als de REC-aanmeldpunten op deze scholen zijn gevestigd levert dat voor ouders problemen op omdat zij niet om deze scholen heen kunnen'*.

Een respondent meldt dat er ZMLK-scholen zijn die bovenbouwleerlingen ‘onder valse voorwendzelen’ aanmelden bij de CvI voor herindicatie, zonder dat de ouders zich ervan bewust zijn dat hun kinderen bij een negatieve indicatie mogelijk van de ZMLK-school af moeten. Deze leerlingen kunnen echter volgens deze respondent niet terecht op het SBO, omdat ze functioneren op niveau groep 3. Het is hem niet duidelijk waarom deze ZMLK-scholen op deze manier van leerlingen af willen komen.

Volgens een respondent ontstaat er een knelpunt omdat er meer leerlingen met het Downsyndroom naar het REC komen. *‘Reguliere scholen ontvingen voorheen geormerkte middelen voor 4 uur AB per week voor deze leerlingen. De betreffende regeling loopt af en dat leidt ertoe dat basisscholen minder geneigd zijn deze kinderen op te nemen zonder ZMLK-indicatie en een rugzak. Ik verwacht hierdoor meer druk op de CvI’s van cluster drie. Sommige SBO-scholen weren deze leerlingen en stellen mede daarom een IQ-grens van 80’.*

Volgens een respondent is het soms lastig om leerlingen die begeleiding te bieden die ze nodig hebben. *‘Leerlingen kunnen maar één SO-indicatie krijgen en komen hierdoor formeel niet in aanmerking voor begeleiding uit een ander cluster. Er wordt in de praktijk meestal wel een mouw aangepast’.* Een respondent noemt als voorbeeld de groep autistische leerlingen. *‘Voor deze groep blijft de diagnose een lastig punt en het hangt van de regio af of er DSM-IV-classificaties gegeven worden. De grote vraag is wat de dominante problematiek is bij de betreffende leerling: het lage IQ, de communicatieve stoornis of het gedrag. Een voorbeeldcasus: jongen, 12 jaar, PIQ 51, VIQ 70, ASS-problematiek, motorische en gedragsproblemen. Hij zit een jaar thuis en is in het verleden van twee ZMLK-scholen verwijderd wegens gedragsproblemen en onenigheid ouders-school. De aanmelding voor de indicatiestelling is bij de ZMLK-scholen. Die werken niet mee aan de aanvraag voor indicatie ZMLK. Aanmelding KDC is geprobeerd, maar is afgewezen vanwege te hoog niveau. Zijn niveau is te laag voor het PrO. De motorische problemen zijn niet dermate ernstig dat een indicatie LG-MG gerechtvaardigd is.’*

Oplossingsrichtingen

Een oplossing die geopperd wordt in verband met de leerlingen met een IQ tussen 35 en 60 met gedragsproblematiek is het handelingsgericht indiceren. Een respondent stelt voor dat gekeken moet worden naar wat een kind nodig heeft en dat er dan een keuze wordt gemaakt voor een school(soort). Een andere genoemde optie is dat ZMLK-scholen ouders erop wijzen dat wellicht AWBZ-zorg kan worden aangevraagd.

Een respondent is van mening dat er voor cluster drie voor een clusterindicatie gekozen moet worden, net als bij cluster vier, in plaats van een schoolsoortspecifieke indicatie. Daarnaast is de mogelijkheid van een functie- of expertisebudget voor REC’s genoemd, om de benodigde onderwijszorg te kunnen bieden.

Lichamelijk gehandicapte kinderen

Krimp

Een respondent verwacht een grote krimp in de groep ambulante begeleide LG-leerlingen bij het regulier onderwijs. Deze kinderen hebben lichtere motorische problemen en schrijfproblemen en daarmee samenhangende onderwijsbeperkingen en voldoen niet aan de criteria. Op de school waaraan deze respondent is verbonden wordt verwacht dat driekwart van de ambulante begeleide leerlingen bij herindicatie niet meer positief geïndiceerd zal worden.

Een andere groep leerlingen waarin respondenten een krimp verwachten is de groep kinderen met DCD- of NLD-problematiek (developmental coordination disorder en nonverbal learning disorder). Kinderen met DCD-problematiek vormen een heterogene groep van motorisch (zeer) onhandige kinderen die daaraan gerelateerde (ernstige) onderwijsbelemmeringen ervaren. Kinderen met NLD kunnen dito motorische problemen hebben, maar bij hen hebben de motorische en sensorische problemen een neurologische achtergrond. Bij het toepassen van de huidige criteria vallen volgens een respondent veel DCD- en NLD-kinderen die wel speciale onderwijszorg nodig hebben af bij de indicatiestelling.

Een respondent verwacht in haar regio krimp in het VSO-LG. *‘Daar wordt nu ook aan leerlingen van andere clusters en schoolsoorten onderwijs geboden op verschillende niveaus. Vooral leerlingen met een relatief hoog intellectueel niveau en een stoornis in het autistisch spectrum zullen daar uitstromen naar cluster vier’.*

Groei

Verschillende respondenten verwachten een lichte groei van leerlingenaantallen doordat er leerlingen instromen met een MG-status vanuit de KDC's en de Medisch Kleuter-dagverblijven (MKD's).

Knelpunten

Volgens een respondent vindt de instroom van LG- en LZK-leerlingen van oudsher 'van-onder-op' plaats. *‘De leerlingen met een motorische handicap komen vaak via het revalidatiecentrum op de mytylschool die op hetzelfde terrein is gesitueerd. De indicatiestelling betekent voor deze leerlingen een omweg’.* Een respondent signaleert dat kinderen nu later de noodzakelijke zorg krijgen. *‘Eerst werden zij vanaf de leeftijd van 2,5 jaar ingeschreven voor vroegbehandeling bij de zorginstelling waar zowel revalidatie als onderwijs wordt geboden. Door de nieuwe werkwijze bij de indicatiestelling is dit nu verschoven naar 3 jaar’.*

Respondenten geven aan dat het voor leerkrachten soms lastig is een LG-onderwijsbeperking aan te tonen in het OKR ten behoeve van de indicatiestelling. Volgens een respondent is er een vrij grote groep leerlingen die (net) niet aan het criterium van de onderwijsbelemmering voldoet. Dit kan leiden tot minder positieve indicaties voor nieuwe en zittende leerlingen. Het betreft bijvoorbeeld kinderen die na een auto-ongeluk moeten leren omgaan met hun handicap. Met name kinderen met NAH (niet-aangeboren hersenletsel) moeten vaak lang revalideren. Zij kunnen het beste onderwijs volgen op de school behorend bij het revalidatiecentrum. Hier kunnen ze volgens hem ondanks hun grote therapiebehoefte echter niet terecht, omdat ze niet voldoen aan het criterium van de onderwijsbeperking.

De verwachte uitstroom van de AB-leerlingen zal volgens een respondent tot gevolg hebben dat de benodigde zorg geboden zal moeten worden vanuit de WSNS-verbanden of de AWBZ. *'Bij de WSNS-zorgstructuur is nog geen expertise.'* Voorheen werd door sommige SO-scholen ook AB verzorgd voor leerlingen die een beroepsopleiding volgden. Een respondent vreest dat dit nu niet meer zal gaan, omdat LGF alleen in het primair en voortgezet onderwijs van toepassing is. Volgens deze respondent treft dat in haar regio een groot aantal ROC-leerlingen.

Een respondent vindt het lastig om bij kinderen met motorische problemen en bijvoorbeeld een aandoening als epilepsie te bepalen wat de dominante beperking is en op welk type onderwijs het kind is aangewezen: LG of LZK. *'Als de LG-criteria strikt toegepast zouden worden op de kinderen met DCD/NLD-problematiek, zouden kinderen die SO-onderwijs nodig hebben kunnen afvallen bij de indicatie. De range in problematiek van deze kinderen is groot. Het hebben van een motorische handicap leidt niet automatisch tot een onderwijsbeperking, maar motorische en sensorische stoornissen kunnen wel tot grote leerproblemen leiden. Bij leerlingen met DCD speelt het niet kunnen schrijven vaak een grote rol. Schrijven is echter geen leerstofdomein in de zin van de LG-criteria over onderwijsbeperking. Ook het indiceren van kinderen met subklinische epilepsie is lastig. Dit is een subtiele stoornis met grote consequenties voor het leren: zij missen flarden en daardoor soms de gehele uitleg. Voor kinderen met dergelijke stoornissen is een genuanceerde benadering nodig, die rekening houdt met de omstandigheden van een individueel kind. Soms spelen er ook overwegingen van geografische aard mee, de ligging van de school, of het een LG- of een LZK-indicatie moet worden.'*

Incidenteel zijn er gevallen bekend waarbij leerlingen net niet aan de criteria van ZMLK voldoen en ook net niet aan de criteria voor LG. 'Deze kinderen hebben echter wel veel problemen en een opeenstapeling van onderwijsbeperkingen. Het niet kunnen mengen van schoolsoorten kan dan tot problemen leiden voor de betreffende kinderen.'

Oplossingsrichtingen

Een respondent noemt de mogelijkheid leerkrachten van reguliere scholen te begeleiden bij het invullen van het OKR. Hierdoor wordt de weergave van de onderwijsbeperking afgestemd op de criteria, waardoor de CvI een positief besluit kan nemen. Dit leidt er bij haar REC toe dat kinderen die anders wellicht geen positief besluit zouden krijgen en uit de AB zouden vallen, alsnog een LG-indicatie kunnen krijgen.

'Functionele indicatiestelling' zou volgens een respondent een oplossing kunnen bieden voor kinderen die volgens de criteria niet voldoen aan de onderwijsbeperking, maar die wel een ernstige stoornis hebben en tot nu toe geholpen konden worden met AB.

Een clusterindicatie in plaats van indiceren per schoolsoort wordt door sommige respondenten als mogelijke oplossing genoemd voor leerlingen die net overal tussen vallen. Zo wordt volgens hen voorkomen dat kinderen de dupe worden van de strakke indeling in schoolsoorten en regionale werkwijzen. Een respondent vindt het ook belangrijk dat niet alleen kindgericht wordt gekeken, maar dat het ook schoolgericht gebeurt. *'Elke school is weer anders en niet elk kind past overal.'*

Langdurig zieke kinderen

Krimp

Een deel van de ambulante begeleide kinderen met epilepsie zal na herindicatie niet meer in aanmerking komen voor AB. *'Zij hebben het tot nu toe kunnen redden in het regulier onderwijs met AB. Daar gaan nu risico's ontstaan'*. Een respondent verwacht in zijn regio ook een geringe terugloop in aanmeldingen LZK.

Groei

Een respondent heeft aangegeven dat in haar REC-regio een aantal kinderen dat vanuit het LG-onderwijs ambulante begeleiding krijgt nu voor LZK-onderwijs geïndiceerd wordt. *'De vraag naar AB voor LZK groeit sterk. De LZK-scholen hebben echter geen ervaring met AB en moeten die alsnog bij mijn LG-school gaan inkopen. Leerlingen die eerst binnen de zorgstructuur van WSNS werden opgevangen, krijgen nu soms een rugzak-LZK. Er zijn ook LZK-leerlingen op VMBO- en HAVO-niveau die VSO volgen op de LG-school. Zij kunnen hier vanaf 01-08-2005, na herindicatie, niet langer blijven'*.

Knelpunten

Volgens een CvI-voorzitter is het in sommige gevallen lastig om de grenzen tussen LZK- en LG-leerlingen te bepalen. Een leerling kan zowel een motorische stoornis hebben als ook een ziekte, zoals epilepsie. Het is niet eenvoudig te bepalen wat de dominante stoornis is. Bij de uiteindelijke beslissing door de CvI spelen soms overwegingen van geografische aard (ligging van de school ten opzichte van woonhuis leerling) een rol.

Een probleem dat verschillende respondenten signaleren is dat er slechts een gering aantal VSO-scholen is waar ook op VMBO- en HAVO-niveau onderwijs wordt geboden. De betreffende scholen kunnen door hun schaalgrootte afdelingen voor verschillende niveaus in stand houden. Op de scholen waar wel de hogere niveaus wordt aangeboden zitten zowel leerlingen met een cluster vier-indicatie als LZK-leerlingen. Een deel van de leerlingen met bijvoorbeeld epilepsie of autistische spectrumstoornissen kan niet zonder meer hier onderwijs blijven volgen. *'Voor de laatste groep zijn echter ook speciale woonvoorzieningen getroffen, waar ouders veel behoefte aan blijven hebben'*.

Volgens een respondent is indicatiestelling voor een groep LZK-kinderen niet nodig. *'Er is een groep kinderen die zo'n grote zorgbehoefte heeft, dat je die niet moet 'plagen' met testen en onderzoeken voor een indicatiestelling. Deze groep zou eigenlijk een indicatiestelling moeten krijgen op basis van die zorgbehoefte. Dat zijn bijvoorbeeld kinderen met zeer ernstige hartproblemen'*.

Oplossingsrichtingen

Voor kinderen met een zeer grote zorgbehoefte, bij wie de behoefte aan zorg pregnant dominant is dan de onderwijsnoodzaak, zou een meer 'functionele indicatiestelling' verlichting bieden volgens een respondent. Daarnaast wordt een clusterspecifieke indicatiestelling, zoals bij cluster vier, als oplossing genoemd voor leerlingen die niet duidelijk binnen één schoolsoort passen.

4.3 Verschuivingen in cluster vier

Krimp

Verschillende respondenten geven aan dat zij een daling zien in het aantal aanmeldingen van allochtone leerlingen. Eén respondent constateert zelfs dat op het VSO-ZMOK in zijn regio het percentage allochtone leerlingen van ongeveer 90% naar 30% van het totale aantal aangemelde leerlingen is gedaald. *‘Bij de aanmeldingen van dit jaar is tot nu toe slechts 30% afkomstig van allochtone ouders. Voor allochtone ouders is het altijd al moeilijk geweest om te accepteren dat er ‘iets mis is’ met hun kind. Men laat in veel culturen niet graag naar buiten toe zien dat er problemen zijn. Nu moet er een diagnose zijn van een psychiater en moeten ouders zelf aanmelden. Voor velen is deze drempel te hoog en lukt het slechts met zeer veel overtuigingskracht vanuit de hulpverlening of de school ouders ertoe te bewegen de benodigde actie te ondernemen. Deze leerlingen belanden nu thuis, op straat of blijven in het reguliere onderwijs hangen met alle problemen van dien’.*

Een respondent ziet minder ‘VO-spijbelars’ in cluster vier. *‘Het gaat hierbij om kinderen die thuis weinig aandacht krijgen en niet goed in de gaten worden gehouden of van wie de ouders het fijn vinden dat ze thuis zijn om te helpen met het huishouden of om geld te verdienen. Ouders van deze leerlingen melden hun kinderen niet aan. Deze groep komt op den duur via de leerplichtambtenaar terecht in time-outprojecten of ze komen in aanraking met politie en justitie’.*

Een respondent geeft aan dat er in zijn regio een school bestaat, die al jaren als laatste voorziening gezien wordt voor VO-scholen om probleemleerlingen naar door te verwijzen. *‘Door de nieuwe regelgevingen voor SO en voor LWOO/PrO wordt het allemaal minder flexibel. Er worden muren opgetrokken. Vooral de moeilijk grijpbare jongeren bij wie hulpverlening niet goed op gang komt worden nu minder aangemeld. Ouders komen niet zo snel en de bodemvoorziening zelf duwt nu ook eerder terug. Voor de scholen betekent het nieuwe eisen om aan te voldoen. Dat vinden ze lastig en bureaucratisch, die papierwinkels. Vanuit de CvI wordt geprobeerd de praktijken die soepel liepen te behouden’.*

Groei

Volgens verschillende respondenten wordt er voor basisschoolleerlingen met PDD-NOS of ADHD nu eerder een indicatie aangevraagd dan voorheen. Er is een grote vraag naar AB voor deze groep. *‘Vanuit de groep hoogopgeleide blanke ouders van kinderen met autisme of ADHD/ADD wordt veel meer aangemeld. Vroeger zaten deze kinderen op het reguliere onderwijs met een PGB. Deze ouders weten waar ze over praten en komen met een kant-en-klaar dossier bij de CvI. De stoornis is goed omschreven en het dossier is goed gevuld. Deze dossiers gaan vaak binnen 1-2 weken door de CvI. Vanuit de Wegbereiders is er de afgelopen jaren zeer veel aandacht geweest voor deze doelgroep.’*

Een respondent heeft de indruk dat er in bepaalde regio’s leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum naar cluster vier gaan, terwijl ze gezien hun communicatieve beperking eigenlijk het onderwijsaanbod van cluster twee nodig hebben. Dit komt volgens hem doordat cluster twee-scholen in de betreffende regio minder ervaring hebben op het gebied van ASS. Het komt ook door de ESM-criteria waar autisten volgens hem (net) niet aan voldoen. De toename vindt volgens deze respondent zowel plaats in het SO als ook in de aanvragen voor AB.

Volgens verschillende respondenten worden er meer leerlingen uit het VMBO/LWOO aangemeld voor een indicatie cluster vier. Het verschilt tussen regio's of leerlingen ook daadwerkelijk naar een cluster vier-school gaan of dat ze met een rugzak in het VO blijven. Volgens een respondent is er in zijn regio op de VMBO-scholen met een LWOO-afdeling sprake van een tendens om zwak presterende leerlingen in het eerste leerjaar te laten testen voor een LWOO-beschikking of voor cluster vier. Deze VMBO-scholen zijn voormalige LOM-MAVO's en profileren zich als VMBO voor moeilijke leerlingen. Zij maken voor ouders de dossiers in orde voor een cluster vier indicatie. *'Tientallen leerlingen van deze scholen hebben dit jaar al een positieve beschikking van de CvI gekregen. Ze gaan nu met rugzak naar het VMBO, terwijl ze voorheen naar een LOM-MAVO gingen'*. In het samenwerkingsverband VO van een andere respondent zijn slechts twee leerlingen met een rugzak cluster vier op een populatie van 15.000 leerlingen. *'Ouders hebben niet de keuze tussen speciaal onderwijs of een rugzak, omdat het REC nog geen AB biedt. Als die er wel zou zijn, zou er voor 150 leerlingen een indicatie en een rugzak kunnen worden aangevraagd. Er was altijd een aparte klas voor gedragsmoeilijke leerlingen binnen het reguliere VO. Nu is de opvatting dat leerlingen met PDD-NOS of met ernstige gedragsproblemen en een IQ tussen 91 en 120 die eerder wel werden opgevangen binnen de zorgstructuur van het LWOO beter naar cluster vier kunnen gaan. Als ze niet voldoen aan het leerachterstandencriterium krijgen ze geen LWOO-beschikking. De heersende opvatting binnen het samenwerkingsverband is dat als een leerling een beschikking heeft voor het speciaal onderwijs, hij daar ook beter af is'*.

Een respondent verwacht vanuit een cluster drie school (LG) met een VMBO- en HAVO-onderwijsaanbod een uitstroom van 70 VO-leerlingen met ASS naar cluster vier. Deze leerlingen kunnen niet meer binnen cluster drie opgevangen worden, omdat ze niet voldoen aan de criteria. Leerlingen met ASS werden volgens een andere respondent in zijn regio als laatste mogelijkheid op een ZMLK-school opgevangen. Zij moeten daar na herindicatie waarschijnlijk weer weg omdat ze op te hoog niveau functioneren. Voor sommigen betekent dat terug naar de school waar het eerder niet lukte.

Knelpunten

Verschiedende respondenten geven aan dat veel allochtone leerlingen door de indicatiecriteria ten onrechte niet in cluster vier komen. *'De criteria zijn gemaakt door hoogopgeleide blanken en door ouderverenigingen van ook alleen blanken. De groep allochtonen is totaal niet vertegenwoordigd. De groep allochtonen valt sneller buiten de boot door de nieuwe werkwijze en de criteria'*.

Volgens verschillende respondenten zijn de criteria te veel gebaseerd op het medisch model van psychiatrische ziektebeelden en stoornissen van de leerling en gaan ze voorbij aan de omgevingsfactoren en maatschappelijke componenten, terwijl dat belangrijke oorzaken kunnen zijn van ernstige gedragsproblematiek die cluster vier onderwijszorg nodig maakt. *'Nu komen de stakkers naar cluster vier in plaats van de rakkers. De psychopaten en neuroten die echt een gevaar zijn voor hun omgeving, zoals Murat D., zien we steeds minder'*. Het gaat volgens een respondent vaak om allochtone kinderen die ernstig verwaarloosd of ontspoord zijn en die ook criminele contacten hebben.

Door de criteria vallen volgens een respondent kinderen met onmachtige of onwillige ouders buiten de boot. *‘Vaak verkeren jongeren al heel lang in een problematische opvoedings-situatie, maar zitten ze niet in het hulpverleningscircuit. Bij deze jongeren kan het in korte tijd helemaal misgaan en dan kunnen reguliere scholen opeens niet veel meer met hen.’*

Volgens een respondent sluit in zijn regio de zorgstructuur in het VO niet aan bij het SO. *‘VO-scholen denken dat leerlingen niet voldoen aan de SO-criteria en verwijzen ouders dan niet door. Het is ook geen gewoonte om een OKR in te vullen in het VO, waardoor VO-dossiers vaak niet compleet zijn. Het blijft voor scholen ook lastig om de beperking van de onderwijsparticipatie aan te tonen en de zorg in kaart te brengen, die de leerling heeft gehad. Dit is de afgelopen drie jaar nog steeds niet verbeterd. Hierdoor wordt hier minder doorverwezen, zonder echter met andere oplossingen te komen’.*

Het niet beschikbaar zijn van AB belemmert volgens enkele respondenten het zicht op mogelijke verschuivingen van leerlingen in cluster vier. *‘Cluster vier heeft geen traditie in het ambulante begeleiden van leerlingen zoals cluster twee dat heeft. Dit leidt tot wachtlijsten voor AB, of er is helemaal geen AB, of er is alleen AB voor autisten’.* Er is soms wel een toegenomen vraag naar AB, maar ouders hebben volgens enkele respondenten niet echt de keuze tussen een school voor SO of AB binnen het regulier onderwijs. *‘In deze regio zijn er 150 aanvragen en dat is meer dan 25% van alle aanmeldingen. In het VO is echter totaal geen zorgstructuur aanwezig, slechts mentoren, en het REC heeft nog onvoldoende geld om AB te kunnen bieden. Het recht hebben op AB is hier iets anders dan het ook kunnen krijgen’.* Volgens een respondent is door de problematiek van de cluster vier-leerlingen het geven van AB lastiger dan bijvoorbeeld bij cluster twee-leerlingen. *‘Onderwijs bieden aan een leerling met cluster vier problematiek stelt hoge eisen aan de benadering door de leerkracht en aan de randvoorwaarden zoals het aantal leerlingen en het klimaat in de klas. Een leerling met gedragsproblemen kan een hele klas ontregelen en het de leerkracht erg moeilijk maken’.*

Volgens een respondent kan een leerling soms niet met een rugzak naar het LWOO, omdat hij niet voldoet aan de RVC-criteria. *‘Een leerling kan alleen bij het LWOO terecht met een RVC-indicatie. De regionale verwijzingscommissie (RVC) hanteert criteria voor intelligentieniveau en leerachterstand en bij leerlingen met een IQ tussen 91 en 120 is sociaal-emotionele achterstand eveneens een criterium. Dit betekent bijvoorbeeld voor de leerlingen met PDD/NOS of het syndroom van Gilles de la Tourette dat, als ze niet voldoen aan het RVC-criterium van de leerachterstand, ze niet naar het LWOO kunnen. Ook niet als ze een rugzak hebben. Bij de RVC-indicatie kunnen geen uitzonderingen worden gemaakt zoals dat met de beredeneerde afwijking bij de SO-indicatie wel kan’.*

Sommige respondenten noemen als knelpunt dat er een kleine groep kinderen binnen cluster vier is die moeilijk een onderwijsplek kan krijgen. Het gaat bijvoorbeeld om kinderen die uitbehandeld zijn in de psychiatrie en 1-op-1 begeleiding nodig hebben. *‘Binnen het ZMOK kan dit niet geboden worden. Daar is 1-op-12 de regel. Deze kinderen voldoen wel aan de criteria, maar ze zijn eigenlijk niet geschikt voor plaatsing op een school. De CvI moet een indicatie geven en dan worden deze kinderen alsnog geweigerd op scholen. Voorheen weigerde men deze kinderen direct bij de aanmelding. Dat kan nu niet meer, maar indicatiestelling is eigenlijk overbodig bij deze groep’.*

Verschillende respondenten geven aan dat het nog onduidelijk is in welke mate de herindicatie van zittende leerlingen van cluster vier tot krimp of groei zal leiden. In één regio, waar de geografische ligging van de ZMOK-school een belemmering vormt voor aanmelding, verandert de herindicatie niets aan de populatie: *‘Wat er zit, hoort er ook.’*

Oplossingsrichtingen

Verschillende respondenten vinden het nodig dat het stoorniscriterium wordt uitgebreid met omgevingsfactoren. *‘Op deze manier kunnen ook de doelgroepen zonder psychiatrische ziektebeelden of stoornissen die wel cluster vier onderwijszorg nodig hebben een indicatie krijgen. Escalatie van problemen bij risicojongeren kan daar dan ook toe horen.’* Volgens een respondent kan er een checklist worden gebruikt met risicofactoren. *‘Als bij een leerling sprake is van een aantal van die risicofactoren, zou dat net zo zwaar kunnen wegen als het stoorniscriterium.’*

In dossiers van aangemelde leerlingen is niet altijd de benodigde rapportage aanwezig om te kunnen voldoen aan de criteria van de onderwijsbeperking en de zorg. Een velddeskundige stelt in dit kader voor om CvI’s niet op die rapportages te laten wachten alvorens te indiceren. *‘In plaats daarvan kan de school een verklaring opstellen met redenen waarom zij de leerling niet meer kan en wil handhaven. Dit kan in de plaats komen van het OKR en dat levert tijdwinst op. Het zou dan bijvoorbeeld verplicht moeten zijn dat een leerling intern is besproken en dat daarvan rapportage beschikbaar is, of dat er een indicatie bij de PCL of RVC is aangevraagd en dat een verslag is opgevraagd bij een leerplichtambtenaar’.*

Een oplossing die wordt genoemd voor leerlingen die (nog) niet geïndiceerd kunnen worden voor cluster vier maar toch ernstige gedragsproblemen hebben, is het scheppen van meer (crisis)plaatsen. Verschillende respondenten noemen ook dat er meer gebruik zou kunnen worden gemaakt van observatieplaatsen. *‘Een indicatie voor een observatieplaats is mogelijk, maar momenteel worden observatieplaatsen om financiële redenen niet veel gebruikt’.*

Samenstelling Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

Prof. drs. J. van Londen (voorzitter)
Mw. prof. dr. I.A. van Berckelaer-Onnes
Prof. dr. N. Bleichrodt
Prof. dr. W.O. Renier
Prof. dr. L.M. Stevens
Mw. dr. R. Gonggrijp (secretaris, tevens directeur van het bureau van de LCTI)

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben meegewerkt

Auteurs

Mw. drs. M.M.J. Andersen-Boers
Mw. drs. J.E.S. van der Hoeven

Senior-adviseur

Dr. C.M. van Rijswijk

Literatuur

Doornbos, K. & Stevens, L.M. (1987). *De groei van het speciaal onderwijs. Deel A: Analyse van historie en groei.* 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Doornbos, K. & Stevens, L.M. (1988). *De groei van het speciaal onderwijs. Deel B: Beeldvorming over beleid en praktijk.* 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.

Groot, R. de & Rijswijk C.M. van (1999). *Kleine atlas van het speciaal onderwijs; beleidsontwikkelingen en praktijkvoorbeelden.* Houten/Diegem.

Hover, C. & Harperink, M. (1998). *Toelaatbaarheid getoetst. Procedure en criteria voor de toelaatbaarheidsbepaling tot het 2/3-onderwijs.* Den Haag: Smets+Hover+.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (2004). *Eindadvies over 2003. Advies over de aanpassing van de criteria voor de indicatiestelling in het kader van de regeling leerlinggebonden financiering.* Den Haag: LCTI.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1990). *Weer Samen Naar School: Perspectief om leerlingen ook in reguliere scholen onderwijs op maat te bieden.* Den Haag: SDU.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (1996). *De rugzak. Beleidsplan voor het onderwijs aan kinderen met een handicap.* Den Haag: SDU.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2003a). *Regeling indicatiecriteria leerlinggebonden financiering (LGF).* In: Uitleg. Gele katern, Jaargang 2003, nr. 1, p. 5 – 15.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2003b). *Vijfde voortgangsrapportage LGF.* Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004a). *Zesde voortgangsrapportage LGF.* Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004b). *Zesde voortgangsrapportage Weer Samen Naar School.* Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004c). *Regeling indicatiecriteria en aanmeldingsformulier leerlinggebonden financiering (LGF).* In: Uitleg. Gele katern, Jaargang 2004, nr. 6, p. 8 – 36.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2004a). *Operatie Jong, concept-projectvoorstel Harmonisering Indicatiestellingen.* Den Haag: Ministerie van VWS.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2004b). *Afbakening en reikwijdte AWBZ en onderwijs.* Den Haag: Ministerie van VWS.

Oudenhoven, D. & Smeets, E. (1999). *Onderzoek naar de oorzaken van veranderingen in de leerlingenpopulaties van het 2/3-onderwijs*. Nijmegen: ITS.

Pijl, S.J., Veneman, H & Guldemond, H. e.a. (2000). *Het oordeel gewogen. Evaluatie van de praktijktoets 2/3-onderwijs*. Groningen: GION.

Pijl, S.J. (2003). *Onderzoeksprogramma Leerling Gebonden Financiering*. Groningen: GION.

Pijl, Y.J. (1997). *Twintig jaar groei van het speciaal onderwijs*. De Lier: ABC.

Radema, D., Steenhoven P. van, Veen D. van (2003). *Thuiszitters in beeld. Een onderzoek naar leerplichtige kinderen met een licht verstandelijke handicap en gedragsproblemen die (tijdelijk) geen onderwijs volgen*. Utrecht: NIZW.

Resing, W.C.M., Evers, A., Koomen, H.M.Y, Pameijer, N.K., Bleichrodt, N., Boxtel, H. van & Greef, E.E.M. de (2002). *Indicatiestelling: condities en instrumentarium. In het kader van leergebonden financiering*. Amsterdam: Boom.

Rijswijk, C.M. van & Greef, E.E.M. de (2001a). *Meervoudig gehandicapt binnen het ESM-onderwijs*. Zoetermeer: BUPRIN.

Rijswijk, C.M. van & Greef, E.E.M. de (2001b). *De grijze zone tussen LZK-III- en LZK-IV-onderwijs. Een verkennende analyse van veertig praktijkvoorbeelden*. Zoetermeer: BUPRIN.

Rijswijk, C.M. van & Greef, E.E.M. de (2001c). *Criteria en procedures beproefd. Ervaringen van het Bureau Proefvoetsing Indicatiestelling en de Commissie Proefvoetsing Indicatiestelling met het Tweede Proeftraject Indicatiestelling speciaal onderwijs*. Zoetermeer: BUPRIN.

SCO-Kohnstamm Instituut (2003). *Zorgmonitor 2002. Ervaringen van de RVC's-VO en scholen voor voortgezet onderwijs met de procedure voor indicatiestelling en de aanmeldingen onder de nieuwe Regeling*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Thomassen, F.C.C.M. (2003). *We komen er wel uit! Een kompas voor de afstemming tussen de samenwerkingsverbanden PO-VO-REC*. Leusden: WSNS+/BMC.

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (2001). *Advies. Criteria voor indicatiestelling in het kader van het wetsvoorstel Regeling leerlinggebonden financiering*. Zoetermeer: TCAI.

Veneman, H., Pijl, S.J. & Guldemond, H. (2002). *Wikken en Wegen. Evaluatie van de Tweede praktijkproef*. Groningen: GION.

Veneman, H. (2004). *Het gewicht van De Rugzak. Evaluatie van het beleid voor leerlinggebonden financiering*. Groningen: GION.

Wegbereiders LGF (2003). *Overlappende doelgroepen indicatiestelling LGF. Beschouwing en aanpak*. Den Haag: Publicatie Wegbereiders expertisecentra LGF.

Lijst gebruikte afkortingen

AB	ambulante begeleiding
ADD	attention deficit disorder
ADHD	attention deficit hyperactive disorder
ASS	autistisch spectrum stoornis
AWB	Algemene Wet Bestuursrecht
BA	beredeneerde afwijking
BJZ	bureau jeugdzorg
CI	cochleair implantaat
CvB	commissie voor begeleiding
CvI	commissie voor de indicatiestelling
CvO	commissie van onderzoek
dB	decibel
DCD	developmental coordination disorder
DOV	doof
DSM-IV	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4e versie)
ESM	ernstige spraaktaalmoeilijkheden
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
IB-er	individueel begeleider
ICD-10	International Classification of Diseases
IQ	intelligentiequotiënt
LCTI	Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
LG	lichamelijk gehandicapt
LGF	leerlinggebonden financiering
LOM	leer- en opvoedingsmoeilijkheden
LWOO	leerwegondersteunend onderwijs
LZK	langdurig zieke kinderen
NAH	niet aangeboren hersenstoornis
NLD	non-learning disorder
KDC	kinderdagcentrum
MCG	meervoudig complex gehandicapt
MG	meervoudig gehandicapt
MLK	moeilijk lerende kinderen
OCW	onderwijs, cultuur en wetenschap
OKR	onderwijskundig rapport
PCL	permanente commissie leerling-zorg
PDD-NOS	pervasive developmental disorder – not otherwise specified
PGB	persoonsgebonden budget
PIQ	performaal IQ
PRO	praktijkonderwijs
REC	Regionaal Expertisecentrum
RIO	Regionaal Indicatie Orgaan
ROC	regionaal opleidingscentrum
RVC	regionale verwijzingscommissie
SBO	speciaal basisonderwijs
SH	slechthorend
SO	speciaal onderwijs
VIQ	verbaal IQ
VMBO	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VO	voortgezet onderwijs
VSO	voortgezet speciaal onderwijs
WEC	Wet op de Expertisecentra
WSNS	Weer Samen Naar School
ZMLK	zeer moeilijk lerende kinderen
ZMOLK-er	leerling met ZMOK- en ZMLK-gerelateerde problematiek
ZMOK	zeer moeilijk opvoedbare kinderen

Voorbeeld vragenlijst (cluster twee)

1. **Hebben de indicatiecriteria LGF consequenties voor de grenzen tussen de doelgroepen van het (voortgezet) speciaal onderwijs (inclusief ambulante begeleiding) dat verzorgd wordt door cluster twee en die van het regulier onderwijs (inclusief speciaal basisonderwijs, LWOO en Praktijkonderwijs)?**

ESM-onderwijs

- 1.1 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het ESM-onderwijs en die van het regulier onderwijs?
 - a. Zo ja, is er sprake van *inkrimping* van de oorspronkelijke ESM-doelgroepen?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *uitbreiding* van de oorspronkelijke ESM-doelgroepen?
 - c. Vallen er nog meer *bijzonderheden* te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de doelgroepen van het ESM-onderwijs en die van het regulier onderwijs?

SH-onderwijs

- 1.2 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het SH-onderwijs en die van het regulier onderwijs?
 - a. Zo ja, is er sprake van *inkrimping* van de oorspronkelijke SH-doelgroepen?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *uitbreiding* van de oorspronkelijke SH-doelgroepen?
 - c. Vallen er nog meer *bijzonderheden* te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de doelgroepen van het SH-onderwijs en die van het regulier onderwijs?

DOV-onderwijs

- 1.3 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het DOV-onderwijs en die van het regulier onderwijs?
 - a. Zo ja, is er sprake van *inkrimping* van de oorspronkelijke DOV-doelgroepen?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *uitbreiding* van de oorspronkelijke DOV-doelgroepen?
 - c. Vallen er nog meer *bijzonderheden* te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de doelgroepen van het DOV-onderwijs en die van het regulier onderwijs?

MG-onderwijs

- 1.4 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het cluster twee MG- onderwijs en die van het regulier onderwijs?
 - a. Zo ja, is er sprake van *inkrimping* van de oorspronkelijke MG-doelgroepen?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *uitbreiding* van de oorspronkelijke MG-doelgroepen?
 - c. Vallen er nog meer *bijzonderheden* te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de doelgroepen van het cluster twee MG-onderwijs en die van het regulier onderwijs?

2. Hebben de indicatiecriteria LGF consequenties voor de grenzen tussen de doelgroepen van de clusters?

ESM-onderwijs

- 2.1 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het ESM-onderwijs en die van clusters drie en vier?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele ESM-doelgroep naar cluster drie?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit cluster drie*?
 - Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele ESM-doelgroep naar cluster vier?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit cluster vier*?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het ESM-onderwijs en die van de clusters drie en vier?

SH-onderwijs

- 2.2 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het SH-onderwijs en die van clusters drie en vier?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele SH-doelgroep naar cluster drie?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit cluster drie*?
 - Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele SH-doelgroep naar cluster vier?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit cluster vier*?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het SH-onderwijs en die van de clusters drie en vier?

DOV-onderwijs

- 2.3 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het DOV-onderwijs en die van clusters drie en vier?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de DOV-doelgroep naar cluster drie?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster drie* dan die van de oorspronkelijke DOV-doelgroep?
 - Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele DOV-doelgroep naar cluster vier?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster vier* dan die van de oorspronkelijke DOV-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het DOV-onderwijs en die van de clusters drie en vier?

MG-onderwijs

- 2.4 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het MG-onderwijs en die van clusters drie en vier?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de MG-doelgroep naar cluster drie?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster drie* dan die van de oorspronkelijke MG-doelgroep?
 - Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele MG-doelgroep naar cluster vier?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom* vanuit cluster vier dan die van de oorspronkelijke MG-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het MG-onderwijs en die van de clusters drie en vier?
3. *Hebben de indicatiecriteria LGF consequenties voor de grenzen tussen de doelgroepen van de vier schoolsoorten van cluster twee ?*

ESM-onderwijs

- 3.1 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de oorspronkelijke doelgroep van het ESM-onderwijs en die van de overige schoolsoorten van cluster twee?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele ESM-doelgroep naar de andere schoolsoorten van cluster twee?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster twee* dan die van de oorspronkelijke ESM-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het ESM-onderwijs en de andere schoolsoorten van cluster twee?

SH-onderwijs

- 3.2 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de oorspronkelijke doelgroep van het SH-onderwijs en die van de overige schoolsoorten van cluster twee?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele SH-doelgroep naar de andere schoolsoorten van cluster twee?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster twee* dan die van de oorspronkelijke SH-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het ESM-onderwijs en de andere schoolsoorten van cluster twee?

DOV-onderwijs

- 3.3 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de oorspronkelijke doelgroep van het DOV-onderwijs en die van de overige schoolsoorten van cluster twee?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele DOV-doelgroep naar de andere schoolsoorten van cluster twee?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster twee* dan die van de oorspronkelijke DOV-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het DOV-onderwijs en de andere schoolsoorten van cluster twee?

MG-onderwijs

- 3.4 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de oorspronkelijke doelgroep van het MG-onderwijs en die van de overige schoolsoorten van cluster twee?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele MG-doelgroep naar de andere schoolsoorten van cluster twee?
 - Is er wellicht ook sprake van een *andere instroom vanuit cluster twee* dan die van de oorspronkelijke MG-doelgroep?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het MG-onderwijs en de andere schoolsoorten van cluster twee?

4. ***Hebben de indicatiecriteria LGF consequenties voor de grenzen tussen de doelgroepen van het (voortgezet) speciaal onderwijs (inclusief ambulante begeleiding) dat verzorgd wordt door cluster twee en die van de zorg(instellingen) (zoals logopedie en MKD)?***

ESM-onderwijs

- 4.1 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het ESM-onderwijs en die van de zorg (instellingen)?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele ESM-doelgroep naar de zorg(instellingen)?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit de zorg(instellingen)*?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het ESM-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?

SH-onderwijs

- 4.2 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het SH-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?
- Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele SH-doelgroep naar de zorg(instellingen)?
 - Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit de zorg(instellingen)*?
 - Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het SH-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?

DOV-onderwijs

- 4.3 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroepen van het DOV-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?
- a. Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele DOV-doelgroep naar de zorg(instellingen)?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit de zorg(instellingen)*?
 - c. Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het DOV-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?

MG-onderwijs

- 4.4 Hebben de nieuwe indicatiecriteria consequenties voor de grens tussen de doelgroep van het cluster twee MG- onderwijs en die van de zorg(instellingen)?
- a. Is er sprake van *overheveling* van een deel van de traditionele MG-doelgroepen naar de zorg(instellingen)?
 - b. Is er wellicht ook sprake van *nieuwe instroom vanuit de zorg(instellingen)*?
 - c. Vallen er nog meer bijzonderheden te vermelden met betrekking tot eventuele verschuivende grenzen tussen de oorspronkelijke doelgroep van het MG-onderwijs en die van de zorg(instellingen)?

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

Postbus 19521
2500 CM Den Haag
Tel 070 3122860
Fax 070 3122870
E-mail post@lcti.nl
URL www.lcti.nl

Colofon

Auteurs	M.M.J. Andersen-Boers en J.E.S. van der Hoeven
Ontwerp en druk	JB&A Raster grafisch ontwerp, Delft
Uitgave	December 2004
ISBN	90-8522-012-2

© Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling